ИЗВЕСТИЯ

НА

БЪЛГАРСКИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТЪ

томъ VIII

1934

СЪ 291 ОБРАЗА ВЪ ТЕКСТА

BULLETIN

DE

L'INSTITUT ARCHÉOLOGIQUE BULGARE

tome VIII

1934

AVEC 291 FIGURES DANS LE TEXTE

СОФИЯ — SOFIA
ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE DE LA COUR
1935

Съдържание

стр.

Велковъ, Ив. Могилни гробни находки отъ Брѣзово 1

Велковъ, Ив. Сребъренъ коланъ отъ с. Ловечъ, Старо-Загорско . . . 18

Шкорпилъ, К. Печати върху амфори отъ Черноморското крайбрѣжие 24

Кацаровъ, Г. И. Антични паметници изъ България 44

Дечевъ, Д. Антични паметници отъ България 69

Велковъ, Ив. Светилището на богъ Митра при с. Крета 82

Цончевъ, Д. Новооткрито светилище на Артемида 92

Дановъ, Хр. М. Нѣколко бележки къмъ гръцкия синагогаленъ надписъ отъ Стоби. 101

Фехеръ, Г. Могилни находки отъ Мумджиларъ. 106

Димитровъ, Д. П. Пѫтуването на св. Александра Римски презъ Тракия 116

Герасимовъ, Т. Нумизматически приносъ къмъ религията на Тракия . 162

Миковъ, В. Идолната пластика презъ ново-каменната епоха въ България 183

Тоневъ, Мл. Мощехранителница отъ с. Периволъ. 215

Иванова, В. Дветѣ старинни църкви при с. Иваняне. 220

Миятевъ, Кр. Новооткрито старобългарско съкровище. 230

Мавродиновъ, Н. Върху произхода на Шереметското съкровище. . . 254

Мавродиновъ, Н. Външната украса на старобългарскитѣ църкви. . . 262

Мушмовъ, Н. А. Византийски оловни печати отъ сбирката на Народния Музей. 331

Герасимовъ, Т. Три старобългарски моливдовула. 350

Герасимовъ, Т. Първата златна монета на царь Иванъ Асень II . . . 361

Дуйчевъ, Ив. Латинскитѣ надписи по ватиканския преписъ на Манасиевата хроника. 369

Рудлофъ-Хиле, Г. и **Рудлофъ, О.** Градъ Пловдивъ и неговитѣ сгради 379

Археологически вести. — Четвъртиятъ международенъ конгресъ по византология (Б. Ф). — Нови паходки отъ Требенище (Б. Ф.). — Предисторическитѣ изучвания въ дунавскитѣ страпа (Б. Ф). — Материали за проучване на предисторическата епоха въ България (Н. Петковъ). — Гробница при с. Крупникъ (Ал.

Пѫтуването на св. Александра Римски презъ Тракия

отъ Димитъръ П. Димитровъ

Въ хагиографската литература, засѣгаща светцитѣ на Тракия и Мизия, е запазено страданието на св. Александра Римски, което представя особенъ интересъ поради изобилно застѫпения въ него топографски елементъ.[1]) Защото мѫченикътъ светецъ е накаранъ да мине презъ Тракия и цѣлиятъ неговъ пѫть, като се почне отъ Сердика чакъ до Цурулонъ, е разчлененъ на множество преходи, най-подробно отбелязани. Ценнитѣ топографски данни на това страдание сѫ известни много отдавна на учения свѣтъ, само че до сега тѣ сѫ черпени не направо отъ гръцкия оригиналъ, но отъ единъ латински преводъ. Този преводъ е билъ направенъ още въ XVI вѣкъ отъ Guilielmus Sirletus, възъ основа на гръцкия текстъ, открить въ разположения не далечъ отъ Римъ монастиръ Grotta (Crypta) Ferrata. За пръвъ пѫть обаче този преводъ билъ публикуванъ отъ A. Lipomanus въ седмия томъ на неговитѣ Sanctorum priscorum Patrum vitae, Венеция 1551—54, а следъ това билъ преиздаванъ още нѣколко пѫти, напр. въ сбирката на L. Surius, De probatis sanctorum vitis, Кьолнъ 1570—75. Когато Боландиститѣ почнали да изготвятъ за Acta SS житията и страданията на светцитѣ, празднувани презъ м. май, за св. Александра, чието обезглавяване е отбелязано на 13 май, тѣ били принудени да използуватъ сѫщо така латинския преводъ на Липомана; защото на ржка въ оригиналъ имали само началото на това страдание, запазено въ единъ ржкописъ въ Ватиканската библиотека.[2]) И така всѣкога, когато ставало нужда да се използуватъ даннитѣ на това страдание, ученитѣ били принудени да прибѣгватъ до Липомановия преводъ, публикуванъ въ Acta SS.[3])

Съкращения:
IA = Itinerarium Antonini Augusti, ed. Cuntz, Itineraria romana I, 1929, 1—75.
IB = Itinerarium Burdigalense, ed. Cuntz, Itineraria romana I, 1929, 86—102.
TP = Tabula Peutingeriana, ed. C. Miller, 1916.
Acta SS = Bollandistes, Acta Sanctorum.
IR = C. Miller, Itineraria romana, Stuttgart 1916.

[1]) Гл. Delehaye, Les origines du culte des martyrs, 2-ème édit. Bruxelles 1933, 243; по-подробно Les saints de Thrace et de Mésie, Anal. Boll. XXXI, 1912, 244 сл.

[2]) Гл. Acta SS, Maii III, edit. novissima, 1866, 192.

[3]) За страданието на св. Александра има съобщение у Лопухинъ, Православная Богословская энциклопедія I, Петроградъ 1900, 435; Bibliotheca hagiogr. graeca, edit. altera, Bruxelles 1909, 9 сл. Извадки отъ тази книга получихме отъ г. Ив. Дуйчевъ отъ Римъ, за което тукъ му изказваме нашата благодарность.

Доколкото ни е известно, топографскитѣ данни сѫ използувани най-напредъ отъ P. Wesselingus, Vetera Romanorum itineraria etc., Амстердамъ 1735. Това съчинение не ни бѣше достѫпно. Възползувахме се само отъ нѣкои извадки, които сѫщо така г. Ив. Дуйчевъ има добрината да ни изпрати отъ Римъ.

[1]) Ржкописътъ е описанъ отъ Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la B. N., II, Paris 1888, 82 сл.

[2]) Гл. напр. подъ думата Syrmus въ Realenc, IV, 2-ра ред.

Възнамѣрявайки да използуваме само онѣзи мѣста отъ страданието на св. Александра, които сѫ важни за географията на Старозагорско, ние попаднахме на статията на H. Delehaye, Les saints de Thrace et de Mésie, цитирана по-горе, дето отъ забележката на стр. 245 се научихме за първи пѫть, че въ Парижката Национална Библиотека се пази гръцкиятъ ржкописъ № 1534, въ който се съдържа и цѣлото страдание на св. Александра.[1]) И понеже, въпрѣки намѣрението на Delehaye, изразено въ сѫщата статия, стр. 245, да издаде това страдание, ето вече повече отъ 20 години този важенъ паметникъ за нашитѣ земи все още оставаше недостѫпенъ за науката,[2]) ние, по съветитѣ на г. проф. Д. Дечевъ, решихме да издадемъ цѣлия гръцки текстъ на това страдание възъ основа на парижкия ржкописъ, като спремъ вниманието си главно върху топографския елементъ. Тукъ трѣбва да изкажемъ благодарностьта си къмъ управата на Парижката Национална Библиотека за изпратенитѣ ни фотографии и за разрешението, което ни бѣ дадено, да публикуваме гръцкия текстъ. Сѫщо така изказваме нашата благодарность и къмъ уважаемия Père Delehaye за направенитѣ отъ него справки, благодарение на които стана напълно сигурно, че гръцкиятъ текстъ отъ парижкия ржкописъ № 1534 до сега не е издаванъ.

Страданието на св. Александра Римски, подобно на много други паметници отъ този родъ, описва въ най-голѣми подробности залавянето, сѫденето и наказанието на този мѫченикъ. Св. Александъръ е служилъ войникъ въ Римъ презъ времето на императора Максимианъ (286—305 г.). Възпитанъ още отъ детинство въ благочестие, той отказва на своя началникъ Тибериянъ да присѫтствува съ другитѣ войници при освещаването на новопостроения отъ императора храмъ на Юпитера. Максимианъ, разгнѣвенъ отъ това дръзко неподчинение, изпраща стража да доведатъ провинилия се войникъ. Ангелъ Господенъ се явява и предупреждава Александра за предстоящитѣ мѫки, като му вдъхва и смелость. Св. Александъръ е изправенъ предъ сѫда. Тукъ нему се открива възможность да изрази непоколебимата си вѣра въ Христа и да осмѣе бездушнитѣ идоли на езичницитѣ. Императорътъ, неможейки дълго да понася това богохулство, предава светеца на Тибериана, за да го подложи на мѫки и, ако не се откаже отъ християнството, да го отведе въ Тракия и тамъ да го погуби. Напразни сѫ усилията на Тибериана да отвърне мѫченика отъ христовата вѣра. Поймения, майката на св. Александра, тръгва следъ сина си, за да го ободрява. Най-после, следъ дълго и мѫчително пѫтуване, изпълнено съ тежки разпити и изтезания, но и съ не малко знаме-

ния и чудеса, при тракийския градъ Друзипара мѫченикътъ бива обезглавенъ и трупътъ му хвърленъ въ рѣката Ергина. Поймения, подпомогната отъ четири кучета, намира трупа на сина си и го погребва. Св. Александъръ се явява и поблагодарява на своята майка за положенитѣ отъ нея грижи.

Ако се разгледа по-подробно планътъ и съдържанието на това страдание, ще се откриятъ много черти, общи и за редица други жития и страдания на светци и мѫченици и особно на такива, чиито имена сѫ свързани съ земитѣ на Тракия. Така, нашето страдание почва по единъ начинъ, общъ за много други произведения отъ този родъ. Да се сравни началото на нашето страдание съ началото на Μαρτύριον τῶν ἁγίων σαράκοντα γυναικῶν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμμῶν.[1]) Сѫщо и краятъ завършва по единъ познатъ вече начинъ. Да се сравни нашето страдание [32] съ края на горепоменатия Μαρτύριον[2]) или съ последнитѣ редове отъ страданието на св. Глюкерия.[3]) Разпитътъ и сѫденето на мѫченика се развиватъ по начинъ свойственъ и на други страдания. Запитванията и отговоритѣ сѫ предадени по единъ шаблоненъ начинъ. Св. Александъръ осмива езическитѣ богове, като споменува мита за Зевса и Европа [2]: „Зевсъ, когото наричашъ богъ — се обръща той къмъ Тибериана — и всички останали сѫ не само зли духове, но и прелъстители, защото мамятъ и тѣзи, които имъ се кланятъ и ги тикатъ къмъ гибель. Както и вие самитѣ казвате, че веднъжъ вашитѣ богове пожелали една жена и като я намѣрили край морето, опетнили я чрезъ своето лукавство. Кой отъ васъ е виждалъ нѣкой богъ да върши нечестиви дѣла?“ Използувайки мита за Диониса, сѫщо и св. Мокий осмива култа на този богъ: „Какъ може да се счита богъ този, който сѫществува само на приказки, но не и въ действителность? Който, както казвате, билъ заченатъ въ прелюбодейство отъ Зевсъ и Семела и недоносенъ, билъ премѣстенъ отъ майчиния си трупъ въ бедрото на баща си . . .“.[4])

Щедритѣ обещания на императора и Тибериана, че ще възнаградятъ богато св. Александра, стига той да принесе жертва на боговетѣ [8; 24], сѫ единъ мотивъ, който срѣщаме повторенъ въ много други страдания.[5]) Не рѣдко се случва, че нѣкои изтезания, приготвени за мѫченика, се струпватъ върху главитѣ на самитѣ мѫчители. Така, Тибериянъ накарва да сгорещятъ зехтинъ и да полѣятъ гърба на св. Александра. Ангелъ Господенъ обаче идва и катурва сѫда съ врѣлото масло върху самитѣ слуги [25]. Много по-страшно

[1]) Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 194, 12: Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, βασιλεύοντος τοῦ μιαρωτάτου Λικινίου ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ μητροπόλει τῆς Εὐρώπης ἐπαρχίας, ἐγένετο διωγμὸς μέγας κατὰ τῶν χριστιανῶν.

[2]) Пакъ тамъ, 207, 9: Ἐτελειώθησαν δὲ αἱ ἅγιαι παρθένοι μηνὶ σεπτεμβρίῳ α', ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἡγεμονεύοντος Βαΐβου, βασιλεύοντος Λικινίου, κατὰ δὲ ἡμᾶς βασιλεύοντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κτλ.

[3]) Acta SS, Maii III, 13* [14]: Ἐμαρτύρισε δὲ ἡ ἁγία Γλυκερία ἅμα Λαωδικίῳ ἐπὶ βασιλέως Ἀντωνίνου, ἡγεμονεύοντος Σαβίνου· καθ' ἡμᾶς δὲ βασιλεύοντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κτλ.

[4]) Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 181, 21.

[5]) Ср. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Λουκιλλιανοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ у Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 189, 10; 191, 35; сѫщо Μαρτύριον τῶν ἁγίων σαράκοντα γυναικῶν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμμῶν, пакъ тамъ, 204, 35.

биватъ наказани императорскиятъ намѣстникъ Лаодикий и деветьтѣ дионисови жреци въ Страданието на св. Мокий. Св. Мокий бива хвърленъ въ огъня. Огънятъ обаче не докосва мѫченика, но пропълзява и докосва мѫчителитѣ.[1]) Друга една вариация на този мотивъ намираме въ Страданието на четиридесетьтѣ светици и св. Амонъ. Сѫдията заповѣдва да нажежатъ медна каска и да я поставятъ на главата на св. Амона, който е провесенъ и изпитва ударитѣ на камшика. Светицитѣ, които гледатъ тѣзи мѫчения, се помолватъ на Господа, и зачервената каска сама се нахлупва върху главата на сѫдията, който самъ изпада въ положението на св. Амона, понеже увисва въ въздуха надолу съ главата.[2])

Майката на св. Александра намира трупа на сина си и го погребва. На гроба почватъ да ставатъ голѣми чудеса. Св. Александъръ помага на изнуренитѣ и на болнитѣ дава изцѣление [32; 33]. За тѣлото на св. Мокий се погрижватъ трима епископи, закопаватъ го на видно мѣсто, на една миля далечъ отъ Византия, дето почватъ сѫщо така да ставатъ много изцѣления.[3]) Сѫщо така и тѣлата на четиридесетьтѣ светици, умъртвени въ Хераклея, сѫ погребани отъ благочестиви християни на видно мѣсто. Преди обаче да приематъ смъртьта, светицитѣ молятъ Господа, на това мѣсто, дето ще бѫдатъ погребани, да ставатъ излѣкувания.[4])

Повече примѣри нѣма нужда да се даватъ, за да се види, че страданието на св. Александра Римски представя една шаблонно написана работа. Нѣмайки на ржка нѣкакви исторически извори за живота и дейностьта на св. Александра, нашиятъ авторъ се е възползувалъ, вѣроятно, отъ нѣкоя легенда, дето, освенъ името на светеца, е билъ запазенъ и споменъ за времето, когато той е живѣлъ и нѣкои други подробности, напр. че е билъ войникъ въ Римъ. Около такова едно оскѫдно предание сѫ били натрупани елементи и мотиви, заимствувани отъ познатата вече хагиографска литература и така е създадено това страдание, извадки отъ което сѫ запазени въ Menologium Basilii Imperatoris[5]) и въ Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae.[6]) Кой е билъ авторътъ на това страдание, не може да се

[1]) Гл. Ἄθλησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Μωκίου, Delehaye, Anal. Boll. XXXI 1912, 163, 21.

[2]) Μαρτύριον τῶν ἁγίων σαράκοντα γυναικῶν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμμῶν, пакъ тамъ, 202, 15.

[3]) Ἄθλησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Μωκίου, пакъ тамъ, 175, 15.

[4]) Μαρτύριον τῶν ἁγίων σαράκοντα γυναικῶν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμμῶν, пакъ тамъ, 206, 18.

[5]) Въ латински преводъ тѣзи извадки сѫ дадени въ Acta SS, Maii III, 192; гръцкиятъ текстъ у Migne, Patrol. graeca, т. 117, 453/454: Καὶ ἄθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀλεξάνδρου. Ἀλέξανδρος, ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς, ὃν μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαξιμιανοῦ στρατευόμενος ὑπὸ Νουμεριανῷ κόμητι, θύοντος δὲ τοῖς εἰδώλοις τοῦ κόμητος μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν τάγματος μόνος ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον οὐκ ἐπείσθη θῦσαι, ἀλλὰ καὶ τὸν κόμητα, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πεπλανημένους ἐκάλεσε καὶ δαιμόνων λατρευτάς. Κρατηθεὶς οὖν, ἤχθη πρὸς Μαξιμιανόν, καὶ ἐρωτηθείς, καὶ τὸν Χριστὸν ὁμολογήσας, ἐτύφθη σφοδρῶς. Εἶτα παρεπέμφθη Τιβεριανῷ ἐπάρχῳ, τιμωρεῖσθαι κατὰ τὴν ὁδὸν ἀπὸ Ῥώμης μέχρι Βυζαντίου. Καὶ πρῶτον μὲν τὰς πλευρὰς τῷ πυρὶ κατεφλέχθη· ἔπειτα ῥάβδοις ἀκανθίνοις ἐτύφθη, τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἀκολουθούσης καὶ προθυμοποιούσης αὐτόν. Ἀχθεὶς δὲ εἰς Βέροιαν δέσμιος, καὶ διὰ προσευχῆς ὕδωρ ἐξαγαγών, πολλοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν ἔπεισε πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ· καὶ γενόμενος ἐν Δριζιπάρῃ πόλει τῆς Θρᾴκης, τὴν διὰ ξίφους ἐδέξατο τελευτήν.

[6]) Гл. Acta SS, Maii III, 192 сл.; изданието на Delehaye, Bruxelles 1902, не ни бѣше достѫпно.

каже. Все пакъ да се приписва на Симеонъ Метафрастъ, би било произволно.[1]) Поради това и въпросътъ за точното датиране на страданието остава открить. Може само като сигуренъ terminus ante quem да се приеме X вѣкъ, когато е билъ създаденъ Menologium Basilii Imperatoris.[2]) Страданието не ще е възникнало скоро следъ смъртьта на мжченика (времето на Максимиана, 286—305 г.), а по-късно, когато историческата традиция за св. Александра е била забравена. Ето защо terminus post quem за написването на страданието ще трѣбва да се постави не по-рано отъ V, VI в. сл. Хр. Отъ страданието на св. Александра би могло да се извлѣче и единъ исторически фактъ, а именно че при Друзипара е билъ установенъ култъ на този мжченикъ.[3]) Това обаче сведение, извлѣчено по косвенъ начинъ отъ страданието, губи своето значение за науката, тъй като за сжществуването на този култъ ние притежаваме много по-сигурни свидетелства. Споредъ византийския историописецъ Theophylactos Simocattes,[4]) когато въ времето на императоръ Маврикий аваритѣ опустошавали Тракия, една орда се промъкнала до Друзипара, опустошила града, като опожарила и светилището на прочутия мжченикъ Александъръ. Самиятъ гробъ на светеца, богато украсенъ съ сребро, билъ ограбенъ, а мощитѣ разхвърляни и осквернени. Сжщиятъ този историописецъ споменува за едно светилище на св. Александра и въ града Анхиало, което сжщо така било опожарено презъ време на аварскитѣ нахлувания.[5])

И така отъ цѣлото страдание единственото нѣщо, което остава специфично за този паметникъ, е дългото и подробно описано пжтуване на светеца отъ Римъ до Друзипара. Или, по-точно казано, не самото пжтуване, но въобще изобилно застжпенията въ него топографски елементъ.[6]) Казваме така, защото пжтуванията на мжченици, разкарванията имъ отъ единъ градъ въ другъ, е нѣщо най-обикновено въ житията и страданията. Ето нѣколко примѣра: 1) Св. Мокий, свещеникъ на християнската църква въ Амфиполъ, бива хванатъ, сжденъ, и следъ като го отвеждатъ презъ Хераклея въ Византия, намира тамъ мжченическата си смъртъ.[7]) 2) Св. Акакий, центурионъ, роденъ въ Кападокия, бива сжденъ въ Хераклея, а обезглавенъ въ Византия.[8]) 3) Отъ Филипополъ презъ Адрианополъ за Бизе пжтуватъ заедно съ проконсула Апелианъ двамата мжченици св. св. Северъ и Мемнонъ.[9]) 4) Св. Агатоникъ е още единъ мжченикъ, когото неговиятъ хагиографъ води отъ градъ въ градъ,

[1]) Гл. Acta SS, Maii III, 192.

[2]) За датата на Менология гл. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München 1897, 185, и Migne, цит. съч., т. 117, 14.

[3]) Името на мжченика, датата на неговия праздникъ, сжществуването на неговия култъ тамъ дето е билъ погребанъ, това сж историческитѣ факти, които можемъ да извлѣчемъ обикновено отъ повечето жития и страдания на светцитѣ; ср. Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 226, 228.

[4]) Hist. VII 14, De Boor, 270, 24.

[5]) Пакъ тамъ, VI 5, 227, 27.

[6]) Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 245.

[7]) Пакъ тамъ, 226, гр. текстъ, 174.

[8]) Пакъ тамъ, 228.

[9]) Пакъ тамъ, 242, гр. текстъ, 192 сл.

като се почне отъ Никомедия, та чакъ до Селимврия.[1]) 5) Най-после, като изпуснемъ много други примѣри, нека споменемъ и подробно описаното пжтуване на св. Себастияна, която отъ Марцианополъ минава презъ Одесосъ, Анхиало, Адрианополъ, Коме, Аркадиополъ и стига въ Хераклея, дето по заповѣдь на управителя Помпейанъ бива наказана съ смърть.[2]) Въ сжщность въ повечето случаи тѣзи дълги пжтувания не сж нищо друго освенъ една фикция на хагиографитѣ, която има за цель да умножи страданията на мжчениците и да издигне предъ очитѣ на вѣрующитѣ още повече тѣхната нравствена сила и тѣхната несломимость, въпрѣки нескончаемитѣ страдания. Тази цель прозира особно ясно въ последнитѣ думи, които нашиятъ авторъ влага въ устата на св. Александра, когато светецътъ се обръща къмъ насъбралата се тълпа около лобното мѣсто: [29] „...Защото вие братя — казва св. Александъръ — знаете какъвъ дългъ пжть пропжтувахъ съ безбожния и престжпенъ Тибериянъ, който презъ цѣлия пжть не ме щадѣше, но ме подлагаше на много мжчения. Но всички тѣхъ азъ изтърпѣхъ въ името на Господа нашъ Исуса Христа, за да завърша моя пжть и да засрамя тирянина, който се борѣше срещу мене съ помощьта на дявола". Трѣбва да се отбележи, че посрѣщането на Тибериана и мжченика отъ гражданитѣ и християнитѣ става почти по единъ и сжщи начинъ и въ Сердика, и въ Филипополъ, и въ Берое. Да се сравни текста 17; 19; 23. Въ случая още по-важно е, че почти по сжщия начинъ се описва посрѣщането и изпращането на мжчениците и тѣхнитѣ гонители и въ други жития и страдания. Особно типично е повторението, което намираме въ Μαρτύριον τῶν ἁγίων σαράκοντα γυναικῶν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμμῶν,[3]) дето четемъ: Ἀκούσαντες δὲ οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως ὅτι παραγέγονεν ὁ ἡγεμών, ἦλθον πάντες εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Въ Ἄθλησις τῆς ἁγίας καὶ καλλινίκου μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Γλυκερίας[4]) описанието на влизането на светицата въ Хераклея напомня много посрѣщането на Тибериана въ Филипополъ: Εἰσούσης δὲ αὐτῆς ταῦτα, ἀπῆλθεν ἐπὶ τῆς Ἡρακλείας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός καὶ ἐθυσίαζεν. Ἤκουσαν δὲ οἱ χριστιανοὶ περὶ τῆς ἀθληφόρου, καὶ ἀπαντῶσιν αὐτῇ πάντες μετὰ τοῦ ὁσίου ἐπισκόπου Δομετίου ὡς ἀπὸ μιλίων τριῶν κτλ. Тѣзи сравнения показватъ достатъчно убедително, че нашиятъ авторъ се е повлиялъ отъ общата схема при описване на пжтуванията, и тѣ ни каратъ да приемемъ изказаното мимоходомъ мнение на Delehaye,[5]) че и тукъ имаме работа съ едно измислено пжтуване. Следователно трѣбва да се въздържаме отъ Страданието на св. Александра да правимъ нѣкакъвъ изводъ за историята на християнството презъ III и IV в. въ Сердика, Филипополъ, Берое и Адрианополъ.[6])

[1]) Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 245.

[2]) Пакъ тамъ, 253.

[3]) Пакъ тамъ, 194, 26.

[4]) Acta SS, Maii III, 12*, [9].

[5]) Anal. Boll. XXXI, 1912, 245.

[6]) На противно мнение сж, както изглежда, Балашевъ, Нѣколко старохристиянски епископи на гр. Сердика (София) презъ IV—VII в., в. „Слово" бр. 433, 1923 г.; Шивачевъ,

Сега да разгледаме самото пѫтуване на св. Александра съ огледъ къмъ застѫпения въ него топографски и географски елементъ.

1. Ῥώμη. Св. Александръ тръгва заедно съ Тибериана отъ Римъ за Тракия:

[10] Τοῦτο ἰδὼν ὁ Τιβερειανὸς ἐκέλευσεν αὐτὸν κατενεχθῆναι ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ ἐκβληθῆναι ἔξω τῆς πόλεως, κελεύσας τοῖς στρατιώταις βληθῆναι αὐτῷ δεσμὰ βαρεῖα καὶ ὁδεύειν αὐτὸν ἐπὶ τὴν Θρᾴκην.

Като видя това Тибериан, заповѣда на войницитѣ си да свалятъ (мѫченика) отъ дървото и да го изведатъ вънъ отъ града, а следъ това да му поставятъ тежки окови и да се отправятъ за Тракия.

2. Ἡ Καρταγεννησέων (sic) πόλις.

[11] Εἰσελθοῦσα δὲ εἰς τὴν Καρταγεννησέων πόλιν εὗρε τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐρωτώμενον ὑπὸ Τιβερειανοῦ κτλ.

(Майката на св. Александра) влезе въ града на Картагенянитѣ и намѣри сина си, тъкмо когато Тибериан го разпитваше.

Въпрѣки нашето очакване, парижкиятъ ржкописъ отвежда св. Александра отъ Римъ най-напредъ въ Картагенъ. Въ изданието на Acta SS, [11], името на Картагенъ е изпуснато: Quae in urbem ingressa, in quam perductus fuerat, illic eum invenit, quo tempore a Tiberiano praeside interrogabatur. Липсата на името на града Картагенъ въ изданието на Acta SS, ако това мѣсто представя точенъ преводъ отъ оригинала, ни кара да мислимъ, че изобщо това име не е сѫществувало въ архитипа. Защото наистина това име въ парижкия ржкописъ стои съвсемъ изолирано и безъ всѣкаква връзка съ общия текстъ. Твърде вѣроятно е, че тукъ имаме работа съ по-късна вставка, извършена подъ влияние на една може би разновидность на легендата за св. Александра, споредъ която светецътъ, родомъ отъ гр. Потиолонъ, билъ отведенъ въ Картагенъ, отъ тамъ въ Марцианополъ и най-после нѣкѫде въ Тракия намѣрилъ смъртьта си.[1]) Тази легенда е отбелязана въ гръцкия календарь на датата 25 февруарий.[2])

Християнството на Балканския п-овъ, София 1924, 51; Станимировъ, Християнството въ Сердика (сега София) презъ IV вѣкъ, Народенъ Стражъ XII, 1930, кн. 10, 5 сл.

[1]) Acta SS, Maii III, 193.

[2]) Migne, цит. съч., т. 117, 325 сл.: Ἄθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀλεξάνδρου μαρτυρήσαντος ἐν τῇ Θρᾴκῃ. Οὗτος ἦν ἐκ Ποτιόλων, μιᾶς τῶν εἰς Ῥώμην πόλεως, ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως, καὶ Τιβεριανοῦ ἡγεμόνος. Κρατηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος, ἠναγκάζετο προσκυνῆσαι εἰδώλοις. Ὁ δὲ ἅγιος ἀντὶ τοῦ προσκυνῆσαι τοῖς εἰδώλοις, μᾶλλον ὤρυσε καὶ αὐτά, καὶ τὸν ἡγεμόνα, εἰπὼν πρὸς αὐτόν, ὅτι καὶ αὐτὰ μάταιά εἰσι, καὶ σὺ ὁ πιστεύων εἰς αὐτὰ ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος. Διὰ τοῦτο ἐδέθη ἐξ ἄκρων χειρῶν, καὶ ἐκρεμάσθη. Καὶ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ προσεδέθη λίθος βαρύς· καὶ μετὰ τοῦτο λυθείς, καὶ ἀπαχθεὶς ἐν Καρθαγέννῃ, πάλιν κρεμασθεὶς ἐξέσθη. Καὶ πάλιν ἀχθεὶς εἰς Μαρκιανούπολιν, μετὰ λαμπάδων πυρὸς τὸ πρόσωπον καίεται· καὶ ἄλλας πολλὰς βασάνους καὶ τιμωρίας ἀνδρείως, ὡς Χριστοῦ μάρτυς, ὑπομείνας, ἐν τῇ Θρᾴκῃ ἀπελθών, ἀπεκεφαλίσθη, ἀπολαβὼν στέφανον ἄφθαρτον, καὶ ζωὴν αἰώνιον παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

3. Κρίμα. Следъ 4 дена (въ Acta SS следъ 40 дена) Тибериан стига до единъ изворъ:

[14] „Τί ὀνομάζεται ὁ τόπος οὗτος;“ Λέγουσιν αὐτῷ· „Κρίμα, ὃ ἑρμηνεύεται τόπος κρίσεως.“

„Какъ се нарича тази мѣстность?“ отговарятъ му „Крима“, което ще рече мѣсто за сждане“.

По всичко изглежда, че тукъ имаме работа съ едно име, измислено отъ самия авторъ на страданието, за да се създаде мѣсто и поводъ за още едно изтезание.

4. Διὰ τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ангелъ Господенъ се явява и заповѣдва на Тибериана незабавно да продължи пѫтя си.

[17] Παρελθὼν δὲ διὰ πολλῶν πόλεων οὐδὲ εἰς μίαν εἰσῆλθε διὰ τὸ ὅραμα, καθὼς εἶπεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος, ὅτι σπεῦσον διὰ τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μὴ εἰσέλθῃς μηδὲ εἰς μίαν τῶν πόλεων.

Въпрѣки че мина презъ много градове, (Тибериан) не се отби нито въ единъ, поради съновидението, защото Ангелътъ му бѣ казалъ: „Бързо се отправи презъ Илирикумъ и не се отбивай нито въ единъ градъ.“

5. Σαρδική.

[17] Παρελθὼν γὰρ διὰ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἦλθεν εἰς Σαρδικὴν τὴν πόλιν· οὐ μέντοι εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν, οὐδὲ αὐτός, οὐδὲ ὁ ἡγεμών. Ἀκούσασα δὲ ἡ πόλις καὶ οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτῷ μετὰ πολλῆς παρατάξεως· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ὄντες ἐκεῖσε χριστιανοὶ ἀκούσαντες, ὅτι μάρτυρά τινα ἔχει ὁ ἡγεμὼν μεθ' ἑαυτοῦ, ἐξελθόντες λάθρᾳ εὗρον τὸν μακάριον Ἀλέξανδρον παραμίαν ἑστῶτα τῆς ὁδοῦ.

И като премина презъ Илирикумъ, дойде до града Сардика, въ който обаче нито самъ той влезе, нито началникътъ. Градътъ узна за това, и първенцитѣ излѣзоха съ голѣма свита да посрещнатъ Тибериана. Сѫщо и християнитѣ, колкото имаше тамъ, като чуха, че началникътъ води съ себе си нѣкакъвъ мѫченикъ, излѣзоха тайно и го намѣриха застаналъ самотенъ на пѫтя.

Името на града се явява въ формата Σαρδική, вмѣсто по-правилната Σερδική, както показватъ официалнитѣ надписи и надписитѣ върху монетитѣ, сѣчени въ този градъ.[1]) Формата Σαρδική, която се срѣща и у други антични автори, е възникнала, по всѣка вѣроятность, не толкова подъ влияние на думи, като σάρδιον, σαρδώνιος γέλως, Σαρδανάπαλος,[2]) а по-скоро по аналогия на многоизвестното име на гр. Σάρδεις (Sardis).

[1]) За името на града гл. Кацаровъ, Приносъ къмъ старата история на София, 19.

[2]) Това мнение е било изказано отъ руския църковенъ историкъ Болотовъ; гл. М. Посновъ, Сардикийскиятъ съборъ и неговата каноническа дейность, Год. на Соф. Унив., Богосл. факул. IV, 1926—27, 105, заб. 1.

6. Κάστρον Βονομάσιον.

[17] Διαπεράσαντες δὲ τὰς κλεισούρας καὶ ἐλθόντες ἔν τινι κάστρῳ, ᾧ ὄνομα Βονομάσιον, ἄνωθεν Φιλιππουπόλεως ὡς ἀπὸ σημείων τεσσαράκοντα, κατήντησαν ἐν αὐτῷ.

Като преминаха тѣснинитѣ и дойдоха до едно укрепление на име Бономазионъ, на около 40 мили надъ Филипополъ, влѣзоха въ него.

Селището Βονομάσιον намираме отбелязано още веднъжъ въ IB (90, 567, 11), но не като укрепление, а като пѫтна станция — mansio Bona Mansio. Разстоянието между тази станция и Philippopolis, споредъ IB, е XLII mpm, т. е. почти толкова, колкото е отбелязаното разстояние и въ страданието на св. Александра. Нѣкои отъждествяватъ Bona Mansio съ отбелязаната въ IA (20, 136, 2) станция Lissas, която се намира почти на сѫщото разстояние отъ Philippopolis, XLIV mpm.[1]) Bona Mansio се поставя при днешното село Вѣтренъ.[2]) Обр. 99.

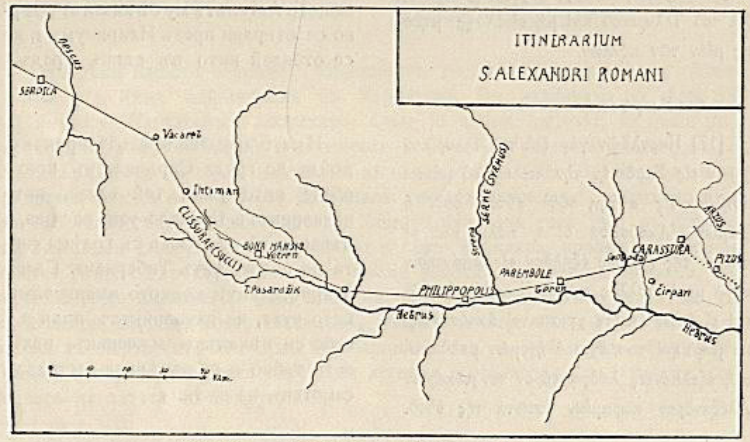

Обр. 99. — Пѫтьтъ на св. Александра Римски.
Fig. 99. — L'itinéraire de saint Alexandre de Rome.

Латинскиятъ преводъ въ Acta SS [17] прави едно значително отклонение отъ парижкия ржкописъ: Postea vero, quam urbem transierunt, quae Clisura nominatur etc., отъ което се добива впечатление, че на пѫтя между Serdica и Bona Mansio се е минавало и презъ нѣкакъвъ градъ Clisura. Jireček,[1]) който е ималъ на ржка само латинския преводъ на страданието, е смѣталъ, че Clisura е второто име на пѫтната станция Soneio,[2]) като се позовавалъ и на обстоятелството, че тукъ, въ устието на Ихтиманскитѣ тѣснини, действително още въ XVI в. е сѫществувало село на име Клисура. Сѫщо и Miller, вѣроятно подъ влияние на Jireček, приема, че mutatio Soneio въ времето на Диоклециана се е наричала Clisura.[3]) Още на времето обаче Wesselingus е изказалъ съмнение върху автентичностьта на това мѣсто въ латинския преводъ.[4]) Неговото предположение сега се потвърждава напълно отъ парижкия ржкописъ. Че въ архитипа ще е стояло само κλεισούρας, а не πόλιν Κλεισοῦραν, надали може да има нѣкакво съмнение. Цельта е била да се изтъкне една особность на пѫтя между Serdica и Bona Mansio, именно планинскитѣ тѣснини при Ихтиманъ, които не веднъжъ сѫ били отбелязвани отъ пѫтешественицитѣ, минаващи по този пѫть.[5]) Ландшафтни елементи, както ще видимъ, сѫ отбелязани и на други мѣста въ итинерара на св. Александра.

1) IR, 536; Oberhummer, Realenc. III 697.

2) Jireček, Die Heerstrasse, 1877, 35; обаче въ Archäologische Fragmente aus Bulgarien, Arch. Epigr. Mitt. X, 1886, 91, въпрѣки че говори за развалини при с. Вѣтренъ, не споменува нищо за станция Bona Mansio; описание на градището у Бр. Шкорпилови, Старовѣмски надписи, МСб. VII, 1892, 93; Нѣкои бѣлежки върху археологическитѣ изследвания въ Тракия, 1885, 16.

7. Φιλιππόπολις τῆς Θράκης.

[18] Τότε ὁ Τιβερειανὸς προπέμψας τὸν μακάριον Ἀλέξανδρον ἐκίνησε καὶ αὐτὸς καὶ ἔφθασεν ἐν Φιλιππουπόλει τῆς Θράκης. [19] Ἀκούσαντες δὲ οἱ τῆς πόλεως, ὅτι παρεγένετο ὁ Τιβερειανὸς μετὰ τῆς βοηθείας αὐτοῦ, ἐξελθόντες οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως μετὰ πολλῆς τῆς παρατάξεως ὑπήντησαν αὐτῷ καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν θυσίαν ἐπιτελέσαι τῷ Διὶ καὶ τῷ Ἀσκληπιῷ. Ἀκούσαντες δὲ οἱ χριστιανοὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, ὅτι μάρτυρά τινα ἀπέστειλεν ὁ Τιβερειανὸς εἰς τὴν φυλακήν, συνάξαντες ἑαυτοὺς κτλ.

Тогава Тиберианъ изпрати напредъ блажения Александъръ и самъ той пристигна въ Филипополъ, градъ на Тракия. Когато населението чу, че Тиберианъ приближава съ своята дружина, първенцитѣ на града излѣзоха съ голѣма свита да го посрещнатъ и следъ това се върнаха въ града, за да извършатъ жертвоприношение на Зевса и Асклепия. А християнитѣ, които бѣха въ града, като се научиха, че Тиберианъ е изпратилъ нѣкакъвъ мжченикъ въ тъмницата, събраха се и...

Въ Acta SS [18] опредѣлението Θράκης къмъ името на града липсва[6]): ipse quoque in Philippi urbem profectus est. Опредѣлението τῆς Θράκης има значе-

3) IR, 535.

4) Цит. съч. 567: Vereor etiam, ut urbs Clisura recta sit, eo enim nomine angustas inter montes calles, cujusmodi venientibus ex Dacia atque Illyrico transeundi erant, celebrare solent.

5) Тѣзи тѣснини се споменуватъ у Amm. Marcell., ed. Clark, много пѫти подъ името Succi, XXI 13, 6; XXII 2, 2; XXVI 7, 12; 10, 4 и др. Тамъ е била установена и границата между Dacia Mediterranea и Thracia, гл. IB, 90, 567, 9; сѫщо и Amm. Marcell. XXVII 4, 5.

6) За името на Philippopolis ср. Кацаровъ, Бѣлѣжки върху античния Пловдивъ, въ Приноси къмъ историята на древностьта, 120; Апостолидисъ, Значението на гр. Пловдивъ и неговитѣ древни имена, Год. на Нар. Библ. въ Пловдивъ за 1926, 87.

ние по скоро на географско пояснение, а едва ли съ това се прави нѣкакъвъ намекъ за следъ диоклециановото административно дѣление на диоцеза Тракия (гл. по-долу). Като успоредица могатъ да се посочатъ следнитѣ примѣри: 1) Ἀπὸ Παμφυλίας ἦλθον ἐν Φιλιππουπόλει τῆς Θρᾴκης.[1]) 2) Ἀπάραντος δὲ τοῦ ἀνθυπάτου ἐκ Φιλιππουπόλεως ἐπὶ Ἀδριανούπολιν τῆς Θρᾴκης.[2])

8. Σέρμη ποταμός.

[21] Ἐλθόντες δὲ οἱ στρατιῶται ἅμα τῷ ἁγίῳ Ἀλεξάνδρῳ ἐν ποταμῷ τινι λεγομένῳ Σέρμῃ κτλ.

Войницитѣ заедно съ св. Александра дойдоха до нѣкаква си рѣка на име Серме...

Въ Acta SS [21] името на рѣката е предадено въ формата Sermius, отъ дето вѣроятно Tomaschek[3]) си е създалъ чрезъ транскрибиране на гръцки формата Σέρμιος. Името на рѣката намираме споменато още веднажъ у Плиний[4]) подъ формата Syrmus. Дали въ архитипа е стояло Σέρμη или Σερμίω, не може да се каже положително. Σέρμη или Sermius е античното име на рѣката Струма (обр. 99), притокъ на Марица.[5]) За етимологията на това име гл. Младеновъ, Имената на десеть български рѣки.[6]) Вѣроятно на прехода на тази рѣка се е намирала станцията Syrnota.[7])

9. Ἐμπορεῖον Παρεμβολή.

[21] Παραλαβόντες αὐτὸν οἱ στρατιῶται ὁδεύοντες τῇ δημοσίᾳ ὁδῷ ἦλθον ἔν τινι τόπῳ, ἐν ᾧ ἦν ἐμπορεῖον, ᾧ ὄνομα Παρεμβολή· καὶ κατέλαβεν αὐτοὺς ὁ Τιβεριανὸς κτλ.

Войницитѣ поведоха св. Александра и като вървѣха по пѫтя, дойдоха до едно мѣсто, дето имаше тържище на име Паремболе. Тамъ Тиберианъ ги застигна.

Латинскиятъ преводъ въ Acta SS [21] предава това мѣсто по следния начинъ: milites eum abduxerunt: cumque ad locum quemdam venissent, ubi emporium erat, quod Castrametatio dicebatur etc. Още на времето Wesselingus бѣ изказалъ предположение, че Castrametatio въ Acta SS, може би, представя латинския преводъ на Παρεμβολή отъ гръцкия оригиналъ.[8]) Парижкиятъ

[1]) Τῶν ἁγίων μαρτύρων Σευήρου καὶ Μέμνονος κτλ. у Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 192, 21.

[2]) Пакъ тамъ, 193, 13.

[3]) Die alten Thraker II, 99.

[4]) Hist. Nat. IV 11 (18) [50], ed. Mayhoff I, 320.

[5]) Tomaschek, цит. съч. II, 99; Oberhummer, Realenc. IV, 2-ра ред. 1787.

[6]) Сп. на Акад. X, 1915, 64 сл. Въ това име Младеновъ вижда индоевр. коренъ *ser, староиндийски sár-ma-s „течение".

[7]) Oberhummer, цит. съч. 1787; Jireček, Die Heerstrasse, 44. Най-напредъ на това е обърналъ внимание Wesselingus, цит. съч., 568: Memorant Acta S. Al. C₂ inter Philippopolim et Parembolem fluvium, cui nomen est Sirmius, ad quem haec mutatio forte adposita fuit.

[8]) Цит. съч. 568: Putem in graecis fuisse: ὅπου ἀλλαγὴ ἦν, ἣν Παρεμβολὴν καλοῦσι, atque inde nobis Lipomanum emporium et Castrametationem exstruxisse; Seure, който може би не е

ръкописъ идва сега да потвърди това предположение. Сѫществуването на селището Παρεμβολή е засвидетелствувано и отъ IB (90, 568, 6), дето на пѫтя Philippopolis—Hadrianopolis е отбелязана mutatio Paramvole. Тази станция се поставя обиковено при с. Геренъ, Пловдивско.[1]) Обр. 99.

10. Κάστρον Καρασούρα.

[22] Καὶ λαβόντες αὐτὸν σπουδῇ διὰ τῆς δημοσίας ἦλθον ἀμφότεροι ἐν κάστρῳ τινὶ Καρασούρᾳ, ἀπὸ τεσσαράκοντα σημείων Φιλιππουπόλεως, Βεροίας δὲ δέκα καὶ ὀκτώ, καὶ εἰσελθὼν ὁ Τιβερειανὸς κατέλυσεν ἐκεῖ.

И като поведоха св. Александра бързо по пѫтя, дойдоха всички до нѣкакво си укрепление Карасура, което отстои отъ Филипополъ на 40 мили, а отъ Бероя на 18. Тиберианъ влезе и остана тамъ.

Καρασούρα като станция, mutatio Carassura, на пѫтя Philippopolis—Hadrianopolis е отбелязана и въ IB (90, 568, 8). Отъ сведенията, които ни дава страданието на св. Александра, става явно, че тази станция е била разположена на онова мѣсто на главния пѫть, дето се е отдѣлялъ клонъ за Beroe.[2]) Едно разклонение отъ главния пѫть за Beroe е отбелязано и въ TP (seg. VIII), само че при Ranilum, станция, която се намира на XXVII mpm отъ Philippopolis и на XXXVI mpm отъ Beroe. Изказано е предположение, че клонътъ Ranilum—Beroe е по-старъ; въ последствие е билъ прокаранъ пѫтьтъ Carassura—Beroe.[3]) Все таки тукъ могатъ да се правятъ само предположения.[4]) Значението на Carassura, като стратегически центъръ, понеже тукъ се свързвалъ главниятъ римски пѫть съ нѣколко важни балкански проходи, било достатъчно добре оценено. Това селище се изтъква като κάστρον не само въ нашия изворъ; неговото име подъ формата Καράσθυρα се явява и въ листата на тракийскитѣ укрепления, възобновени отъ Юстиниана.[5]) Възъ основа на разстоянията, които ни дава страданието на св. Александра и IB, Carassura се поставя при днешното село Свобода (Али-Пашиново).[6]) Обр. 100.

11. Ἄρζος ποταμός.

[23] Προσκαλεσάμενος δὲ τοὺς στρατιώτας λέγει αὐτοῖς· „Λάβετε αὐτὸν ἐν

(Тиберианъ) като повика войницитѣ, каза имъ: „Вземете го бързо

ималъ на ржка съчинението на Wesselingus, идва до сѫщото предположение, само че по другъ пѫть. Гл. Voyage en Thrace, Bull. de corr. hell. XXII, 1898, 477.

[1]) IR 537; Добруски, Материали по археологията на България, МСб. XVI—XVII, 1900, 105, дето се изброяватъ нѣкои антични паметници, открити на това мѣсто; Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско, 48; Археологически и исторически изследвания въ Тракия, 17.

[2]) Ср. Seure, цит. съч. 475.

[3]) Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско, 48.

[4]) Ср. напр. Seure, цит. съч. 477 сл.; сѫщо IR 537.

[5]) Procopius, De aedif. IV 11 ed. Haury, 146, 11.

[6]) Seure, цит. съч. 475; Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско, 44, описватъ подробно развалинитѣ на тази станция; Tomaschek, цит. съч. II 84, поставя тази станция при Чирпанъ.

τάχει καὶ ἀπαγάγετε εἰς τὴν πόλιν Βέροιαν.“ Οἱ δὲ στρατιῶται παραλαβόντες αὐτόν, ἐλθόντες ἔν τινι ποταμῷ καλουμένῳ Ἄρζῳ κτλ.

и го отведете въ градъ Берое“. И войницитѣ, като го взеха, дойдоха до една рѣка на име Арзосъ . . .

За тази рѣка гл. по-долу (стр. 129).

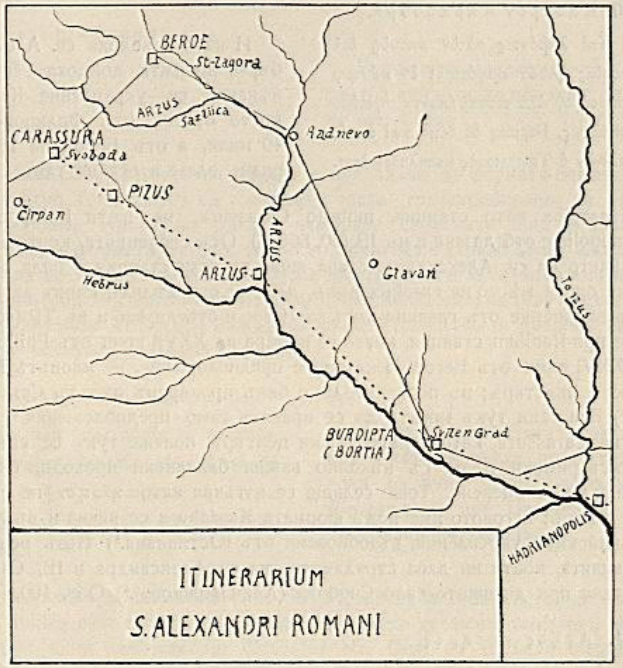

Обр. 100. — Пѫтьтъ на св. Александра Римски.
Fig. 100. — L'itinéraire de saint Alexandre de Rome.

12. Βέροια.

[23] Καὶ εἰσελθόντο(ς) αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν Βέροιαν ὑπεδέξαντο αὐτὸν οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως, διὰ τὸν φόβον τοῦ βασιλέως ὑποκριθέντες ἐπειδὴ χριστιανοὶ ὑπῆρχον οἱ πλεῖστοι τῆς πόλεως. Ἀκούσαντες δὲ οἱ χριστιανοὶ ὅτι ἔρχεται ὁ μάρτυς Χριστοῦ Ἀλέξανδρος ἐξελθόντες ἅπαντες ὑπεδέξαντο τὸν ἅγιον κτλ.

(Тибериан) влезе въ града Берое, посрещнатъ отъ първенцитѣ, които макаръ и да бѣха повечето християни, прикриваха се поради страхъ отъ царя. А християнитѣ, като чуха, че идва мѫченикътъ Христовъ Александъръ, излѣзоха и го посрещнаха.

Beroe, Augusta Traiana, днешна Ст.-Загора (обр. 100). Въ историческитѣ извори е засвидетелствувано само името Βερόη. IA (33, 231, 4): Beroa; TP (Segm. VIII): Berone; Jordanes[1]): ad Beroeam; Amm. Marcell.[2]): Beroea; Hierocles[3]): Βερόη; Procopius[4]): Βέροια; Μαρτύριον τῶν ἁγίων σαράκοντα γυναικῶν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀμμῶν[5]): ἐν πόλει Βερόης. Както показватъ нѣкои надписи отъ III в., правилната форма е била Beroe.[6]) Другата форма, възникнала вѣроятно по аналогия съ името на македонския градъ Βέροια, се наложила презъ срѣдновѣковието.

13. Ἄρζος ποταμός.

[24] Καὶ ἐλθὼν ὁ Τιβερειανὸς ἐν τῷ προλεχθέντι ποταμῷ Ἄρζῳ ὡς ἀπὸ μιλίων μ' Βεροίας, ἐν ᾧ τόπῳ ἦσαν πανδοχεῖα πολλά, ἔμεινε τὸν μάρτυρα ἐκεῖσε.

И Тибериан, като дойде до порано споменатата рѣка Арзосъ, на около 40 мили отъ Берое, дето имаше много ханища, дочака тамъ мѫченика.

У Cl. Ptolemaeus[7]) се споменува градъ Ἄρζος и една рѣка съ сѫщото име, която се влива въ Мряморно море, нейде между Perinthus и Byzantion.[8]) Името на р. Ἄρζος се споменува още единъ пѫть у Theophanes contin.[9]), но, както се вижда отъ текста, авторътъ е ималъ предъ видъ Tonzus. Объркването е станало вѣроятно поради близкозвучностьта на имената на тѣзи две рѣки.[10]) Wesselingius,[11]) не познавайки хидрографскитѣ отношения на нашитѣ земи, въз основа на даннитѣ на Птолемея и на страданието на св. Александра, бѣ създалъ една рѣка, която получава водитѣ си отъ Хемусъ и, като се спуска между Carassura и Beroe, достига Мряморното море при Perinthus. Даннитѣ обаче отъ страданието на св. Александра сѫ достатъчно ясни, за да може само по тѣхъ да се отъждестви античната Arzus съ нѣкоя днешна рѣка. Отъ Carassura (с. Свобода) за Beroe рѣката Arzus (обр. 100) се пресича веднажъ и следъ това отъ Beroe за Hadrianopolis още веднажъ, следователно тази рѣка трѣбва да се търси между сегашнитѣ лѣви притоци на Марица, и то между онѣзи, които текатъ между с. Свобода и Ст.-Загора, и Ст.-Загора и

[1]) Get. XVIII, ed. Mommsen, 84, 5.
[2]) Цит. изд. XXVII 4, 12; XXXI 9, 1; 11, 2.
[3]) Synecdemus, ed. Burckhardt, 2, 635, 5.
[4]) De aedif. IV, 11, цит. изд. 145, 5.
[5]) Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 194, 26.
[6]) Ср. Kalopothakes, De Thracia provincia romana, 29, заб. 5.
[7]) Geographia III, 11, ed. Müller, Paris 1883, I 484; изданието на J. Fischer, Claudii Ptolemaei Geographia, Leipzig 1932, не ни бѣше достжпно.
[8]) Ср. Hirschfeld, Realenc. II, 1498.
[9]) Bonn, 387 сл. (сѫщо и у Sym. Magister, 686): . . . τὴν Ἀδριανούπολιν . . . ἥτις τὸ πρὶν μὲν Ὀρεστιὰς ἐκαλεῖτο, ἐξ Ὀρέστου υἱοῦ Ἀγαμέμνονος, ὃς ζήλῳ δικαίῳ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα Κλυταιμνήστρας δολοφονίαν ταύτην σὺν Αἰγίσθῳ ἀποκτείνας λίαν ἐκμέμηνεν καὶ ἐν τῇ συνελθοῦσει Ἔβρου Ἄρζου τε καὶ Ἀρτάκου τῶν τριῶν ποταμῶν γε λουσάμενος τῆς νόσου ἀπήλλακτο.
[10]) Seure, цит. съч., 473, заб. 4.
[11]) Цит. съч., 568.

Одринъ. Tomaschek[1]) още на времето отъждествя Arzus съ р. Сазлийка. Въ днешнитѣ географски карти много често подъ Сазлийка или Сазлѫ-дере е отбелязана онази рѣка, която се влива въ Марица при Златенъ-Долъ и която се спуска право отъ северъ, отъ къмъ Нова-Загора.[2]) Впрочемъ подъ това име се отбелязва само онази часть, която се простира отъ Раднево до Марица. При такова опредѣление, обаче ако, Сазлийка бѫде отъждествена съ Arzus, тя ще може да се пресѣче само отъ пѫтникъ, който пѫтува отъ Ст.-Загора за Одринъ. А понеже споредъ страданието на св. Александра Arzus трѣбва да тече и между днешнитѣ с. Свобода и Ст.-Загора, то безъ съмнение въ итинерара на светеца съ името Arzus ще е била означена днешната р. Сазлийка заедно съ нѣкой отъ нейнитѣ дѣсни притоци, които действително трѣбва да се пресѣкатъ, когато се пѫтува отъ с. Свобода за Ст.-Загора.[3]) По всѣка вѣроятность тукъ ще трѣбва да се има предъ видъ най-важниятъ дѣсенъ „притокъ“ на Сазлийка, тъй наречената Суютлийка, която извира отъ Сърнена гора, тече между с. Свобода и Ст.-Загора и, като образува една дъга къмъ северъ при Раднево, се „влива“ въ Сазлийка. Въ сѫщность трѣбва да се изтъкне, че и днесъ населението по онѣзи мѣста схваща р. Суютлийка не като притокъ на Сазлийка, но като начало на тази рѣка. Ние сами имахме случай да питаме селяни чакъ въ с. Голѣма Детелина и Малка Детелина (Новозагорско), които твърдѣха, че рѣката, която ние означаваме въ картитѣ като Суютлийка, се казва Сазлийка. Помоленъ отъ насъ, г. П. Детевъ, учитель по география въ Ст.-Загора, да събере сведения по този въпросъ, ни съобщи, че мѣстното население познава тази рѣка подъ името Сазлия. Само онази часть, която тече край с. Суютлий, се нарича Суютлийка. Явно е, прочее, че името на селото е преминало върху една часть отъ рѣката и отъ тамъ вече въ научната книжнина и въ повечето карти тази часть отъ рѣката Сазлийка е означена като Суютлийка.

14. Βορκία — Ἀδριανούπολις — Βουρτούδεζον.

[26] Κατέλαβε τὸν ἅγιον Ἀλέξανδρον καὶ ἐλθόντες ἅμα ἐν τόπῳ τινὶ λεγομένῳ Βορκία ἠρώτησεν ὁ ἡγεμὼν τοὺς ἐντοπίους λέγων· „Ἔπατέ μοι, ἀδελφοί, πόθεν συμφέρει συντομώτερον κατελθεῖν ἐπὶ τὴν Εὐρωπόλεων ἐπαρχίαν;“ Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· „Εἰ θέλεις συντομώτερον διελθεῖν, διάκοψον διὰ τῶν ὀρέων καὶ κατέρχῃ ἐπὶ τὸν κάμπον εἰς τόπον λεγόμενον Βουρτούδεζον.“ Γνοὺς γὰρ ὁ Τιβερειανός, ὅτι χριστιανοὶ πολλοί εἰσιν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔκαμψε τὴν δημοσίαν ὁδόν, ἵνα μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. Ἀφήσας οὖν τὴν πόλιν ἐκ δεξιῶν καὶ τὸ κάστρον ἐξ ἀριστερῶν, διέκοψε, καθὼς εἶπαν αὐτῷ, καὶ ἦλθεν εἰς Βουρτούδεζον.

(Тиберианъ) застигна св. Александра и, като дойдоха заедно до едно мѣсто на име Боркиа, той запита тамошнитѣ хора: „Кажете ми, братя, отъ де може най-скоро да се стигне въ провинция Европа?“ А тѣ му казаха: „Ако искашъ по-скоро да отидешъ, пресѣчи планинитѣ и ще слезешъ до равнината при тъй нареченото мѣсто Буртудезонъ“. И понеже Тиберианъ узна, че въ Адрианополъ има много християни, отклони се отъ главния пѫть, за да не влезе въ града. И като остави града отъ дѣсна страна, а укреплението отъ лѣва, премина презъ планинитѣ, както му бѣха казали, и дойде до Буртудезонъ.

Отъ горнитѣ редове на страданието се вижда, че пѫтникътъ, като тръгналъ отъ Beroe за къмъ Hadrianopolis, трѣбвало да мине презъ укреплението Βορκία или Bortia, както името е предадено въ Acta SS [26]. Това име въ такава форма се срѣща само въ страданието на св. Александра. Въ IA (33, 231, 4) е отбелязанъ сѫщо единъ пѫть, който почва отъ Beroe, минава презъ станция Castra Iarba, достига до главния римски пѫть при станция Burdipta, отъ дето можело да се продължи за Hadrianopolis. Станция Burdipta е отбелязана и въ IB (90, 569, 1) подъ формата Burdista, TP —Burdenis, а въ списъка на възобновенитѣ отъ Юстиниана крепости — Βουρδέπτω.[1]) Надали може да има съмнение, че въ страданието на св. Александра се има предъ видъ сѫщиятъ онзи пѫть, който е отбелязанъ и въ IA. Bortia или Βορκία е вѣроятно името на станция Burdipta,[2]) предадено въ изопаченъ видъ. Появата на формата Βορκία наредъ съ Βορτία отъ подложката на превода въ Acta SS може би ще трѣбва да се обясни съ фонетичното изравняване на групата ti, когато се намира предъ гласна съ ci, което настѫпва въ фонетиката на латинския езикъ отъ II в. сл. Хр.[3]) Въ такъвъ случай формата Bortia е можела да се предаде съ Borcia, което въ гръцка транскрибция ще даде Βορκία. Може би по сѫщия начинъ ще трѣбва да се обясни и появата на формата Διοκλεκιανός[4]) (*Dioclecianus ⟨ Diocletianus = Διοκλετιανός. Мѣстоположението на Burdipta може да се смѣта за напълно установено.[5]) Възъ основа на даденитѣ разстояния въ IA[6]) и TP станция Burdipta се поставя при античнитѣ развалини не далечъ отъ Свиленградъ, до самия старъ римски пѫть. Обр. 100. По този начинъ дветѣ крайни точки на пѫтя Beroe—Burdipta могатъ да се смѣтатъ за напълно установени. Остава да се намѣри третата точка, за да се установи по-правилно посоката на този пѫть. Отбелязаната въ IA (33, 231, 5) междинна станция Castra Iarba за сега не може да се локализира.[7]) Въ страданието обаче

[1]) Цит. съч. II, 92.

[2]) Ср. Ischirkoff, Oro- und Hydrographie von Bulgarien, Sarajevo 1913, 156 сл.

[3]) Това приема и Seure, цит. съч., 473, заб. 4, безъ да се спре обаче по-подробно върху сегашнитѣ хидрографски отношения въ Старозагорско и Новозагорско.

[1]) Procopius, De aedif. IV, 11, цит. изд. 147, 4.

[2]) Oberhummer, Realenc. III, 1061; Tomaschek, цит. съч. II, 61.

[3]) Ср. Sommer, Handbuch der Lateinischen Laut- und Formenlehre, Heidelberg, 1914, 218 сл.

[4]) Друго обяснение у Sommer, цит. съч. 219.

[5]) Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско, 32.

[6]) 20, 137, 2; отбелязаното разстояние втори пѫть XXXII mpm (33, 231, 7) вѣроятно се дължи на грѣшка, гл. тамъ забел. на Cuntz.

[7]) Въ IR (картата на 535—536) тази станция се поставя северно отъ Златенъ-Долъ на р. Сазлийка, тамъ дето би трѣбвало да бѫде Arzus; Oberhummer, Realenc. III 1772, смѣсва Castra Iarba съ Subzupara, като я поставя на главния римски пѫть.

на св. Александра е дадено едно указание, което би могло да ни даде желаната точка. На пѫть отъ Beroe за Burdipta св. Александъръ пресича повторно р. Arzus и то на XL mpm отъ Beroe. Въ действителность такова мѣсто, което да е отдалечено отъ Ст.-Загора на около 60 клм. и при това да бѫде на р. Сазлийка, не сѫществува, защото най-отдалечената точка на р. Сазлийка, устието ѝ въ Марица, отстои не повече отъ 45 клм., около XXX mpm, отъ Ст.-Загора. Явно е, впрочемъ, че даденото разстояние, както въ парижкия ржкописъ, така и въ Acta SS, не отговаря на действителността. Но понеже всички други разстояния въ страданието на св. Александра не само че отговарятъ съ голѣма точность на съответнитѣ разстояния въ другитѣ източници, но и отговарятъ на действителнитѣ разстояния (ср. напр. разстоянието Philippopolis—Beroe съ разстоянието Пловдивъ—Ст.-Загора), то ние бихме могли да предположимъ, че въ архитипа и разстоянието между Beroe и втората пресѣчка на Arzus ще е било дадено съ едно действително число, което впоследствие е било грѣшно преписано.[1]) Това е могло да стане много лесно, защото тъкмо тукъ, и то въ парижкия ржкописъ, разстоянието е предадено съ цифренъ знакъ. Прави впечатление, че цифрениятъ знакъ е предаденъ съ едно особно начертание на буквата μ, което е много близко до начертанието на β или ϰ въ ржкописа (ср. обр. 102, последниятъ редъ). Излизайки отъ предпоставката, че може би на това мѣсто въ архитипа да е стояла цифрата ϰ′, а не μ′, и понеже бѣхме получили едно съобщение отъ г. Н. Койчевъ, учитель въ Н.-Загора, че въ околностьта на Раднево, което се намира на около два-три клм. на северъ отъ мѣстото, дето се влива р. Азмакъ въ Сазлийка, се намиралъ нѣкакъвъ старъ пѫть, ние се отбихме за малко време по онѣзи мѣста, за да съберемъ нѣкои сведения за този пѫть. Оказа се, че такъвъ пѫть действително има, известенъ на мѣстното население съ името Поща йолъ или Уйнишки пѫть. Този пѫть минава отъ Ст.-Загора, презъ с. Сърнево, мѣстностьта Черния Кладенецъ, пресича р. Азмакъ при Раднево, следъ това минава между селата Малка и Голѣма Детелина, с. Кара-Пелидъ, Свиленградъ и отъ тамъ за Одринъ. На мѣста този пѫть може да се проследи, защото нивото му е по-низко отъ околния теренъ. Настилка обаче нѣма.[2]) Разбира се, за сега ние не можемъ да отъждествимъ този старъ пѫть съ римския пѫть, който свързвалъ Beroe съ Burdipta, но има друго обстоятелство, което ни кара да спремъ погледа си върху тѣзи мѣста, а именно, че този пѫть е прокаранъ презъ такива мѣста, които въ сѫщность представятъ най-прѣката и естествена съобщителна линия между Ст.-Загора и Свиленградъ. Този пѫть използува най-напредъ долината на горното течение на Сазлийка („Суютлийка“) и отъ Раднево, дето пресича р. Азмакъ, се отправя къмъ Свиленградъ. По тази естествена съобщителна линия сега се строи държавно шосе за къмъ Каваклии. Мѣстото, дето пѫтьтъ пресича Азмака, е отдалечено на около 1—2 клм. отъ р. Сазлийка; то се намира и на около 30 клм. отъ Ст.-Загора. Значи тази пресѣчка отговаря на XX mpm, толкова, колкото би могло да бѫде и числото, отбелязано, както казахме по-горе, и въ страданието на св. Александра. Тъкмо тамъ, дето р. Сазлийка завива на югъ при вливането на Азмака при Раднево, дето старияътъ пѫть пресича рѣката, и днесъ още личатъ развалинитѣ на голѣмо укрепление. При с. Сърнево, край пѫтя, сѫщо така има развалини на крепость. Изглежда, че отъ с. Кара-Пелидъ на югъ този пѫть се е сливалъ съ описания отъ Бр. Шкорпилови пѫть, който е минавалъ покрай укреплението Главанъ. Всички тѣзи указания ние ги даваме тукъ съ единствената цель да се вематъ предъ видъ, когато се предприеме проучване на онзи пѫть. Защото намъ се струва, че все пакъ старияътъ римски пѫть Beroe—Burdipta би трѣбвало да се търси изъ тѣзи мѣста. Трѣбва да се има предъ видъ и едно друго обстоятелство. Ако се върви по направление на стария пѫть, ще се пресѣче въ сѫщность р. Азмакъ и то на 1—2 клм. отъ самата Сазлийка. При такова положение, ако въ бѫдеще се докаже, че римскиятъ пѫть е следвалъ сѫщата тази посока и следователно, че не е пресичалъ втори пѫть самата р. Сазлийка, а нейния притокъ Азмака близо до устието му, нѣма да се изпадне въ никакво противоречие съ сведенията на страданието, защото много допустимо е и този голѣмъ притокъ на р. Сазлийка, Азмакътъ, да е носилъ името на главната рѣка. И днесъ, напримѣръ, имаме Струма и Струмица, пъкъ интересни сѫ и случаитѣ, дето въ малкитѣ притоци на Марица и Янтра, р. Ибаръ и Етъра, сѫ запазени старитѣ имена на голѣмитѣ рѣки.

[1]) Müller въ Geographia Cl. Ptolemaei, 484, заб. 1, предлага цифрата XI или XII вмѣсто XL, както е дадена у Wesselingus, цит. съч., отъ дето Müller се е възползувалъ.

[2]) Въ мѣстностьта „Кайнака“ при с. М. Детелина има следи отъ разрушени сгради, керамиди, камъни и хоросанъ. Около с. М. Детелина се издигатъ една до друга шесть могили, при с. Г. Детелина, отстоящо на 2 клм. отъ първото село, има сѫщо могили. До самитѣ села минава и „Еркесията“, отъ дето сѫ изкопани две голѣми колони.

14а. Ἀδριανούπολις.

Гл. текста по-горе (стр. 131). За имената на града ср. Oberhummer, Realenc. VII, 2174. Hadrianopolis се споменува още нѣколко пѫти въ хагиографската литература.[1]) Съ този градъ е свързанъ култътъ и на св. Филипа, умъртвенъ презъ времето на Диоклециана.[2]) Особенъ интересъ представя за насъ онова мѣсто отъ страданието на св. Александра, дето се описва пѫтьтъ отъ Bortia до Burtudezon. Тукъ за втори пѫть виждаме да се отбелязватъ орографски особности на околнитѣ мѣста. И въ действителность, както на северъ, така и на югъ отъ Свиленградъ и Одринъ, мѣстностьта има планински характеръ. Както изглежда страничниятъ пѫть (обр. 101), който се отдѣлялъ отъ главния, е ималъ северно направление и е пресичалъ преднитѣ възвишения на Сакаръ планина, дето по-късно е имало цѣла мрежа отъ пѫтища, свързващи многобройнитѣ укрепления;[3]) защото само въ такова, северно направление, ако се е движилъ Тибериянъ, е можело Hadrianopolis да остане отъ

[1]) Гл. Delehaye, Anal. Boll. XXXI, 1912, 193, 14; 194, 26; 244.

[2]) Пакъ тамъ, 243; Harnack, Die Mission und Ausbreitung des Christentums II, 3. Aufl. Leipzig 1915, 242.

[3]) Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско, 28 сл.

дѣсната му страна, а Bortia отъ лѣвата. Тукъ не е пропуснато да се отбележи и още една особность на земноповърхностнитѣ отношения: трѣбвало да се слезе въ равнината, за да се дойде до Burtudezon, което сжщо така отговаря на действителностьта.

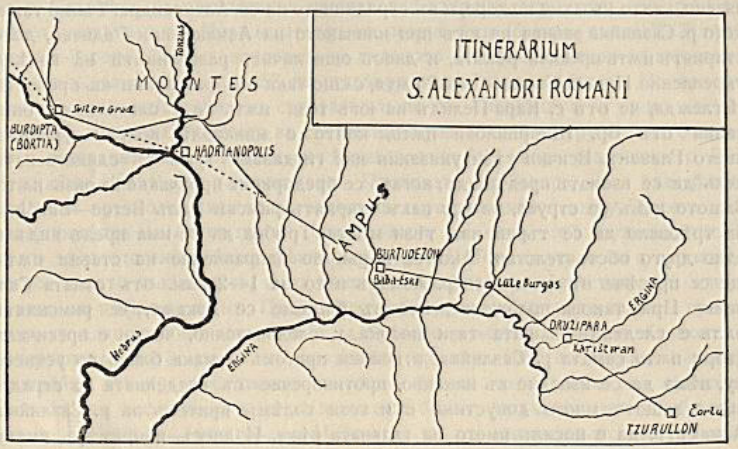

Обр. 101. — Пжтьтъ на св. Александра Римски.
Fig. 101. — L'itinéraire de saint Alexandre de Rome.

14б. Βουρτούδεζον.

Гл. текста по-горе (стр. 130). Въ Acta SS [26] е дадена формата Burtodexion. Вѣроятно преводачътъ е забъркалъ ξ съ ζ, които букви въ ржкописитѣ иматъ много сходно начертание. Тази станция на римския пжть Hadrianopolis —Byzantion се споменува много пжти, но е предадена въ различни форми. IA (20, 137, 5): Burtudizo; TP: Burtizo[1]); Geogr. Rav. (IV 6): Burtizon; Cod. Iustiniani[2]): Burtudizi; Procopius:[3]) Βουρτούδιζ. Този авторъ поставя Burtudezon между крепоститѣ, които Юстинианъ възстановилъ въ провинция Haemimontus. Твърде вѣроятно е, че тъкмо тази крепость е спомената и въ единъ надписъ,[4]) дето четемъ κάστρον Βουρδίζου.[5]) Станцията Burtudezon се поставя при днешния гр. Баба-Ески.[6])

[1]) IR 538.

[2]) VIII 35, 9, ed. Krueger, 149.

[3]) De aedif. IV 11, цит. изд. 147, 28.

[4]) Бешевлиевъ, Първобългарски надписи, Год. на Соф. Унив., Ист.-фил. XXXI, 49, 27.

[5]) Гл. Tomaschek, цит. съч. II, 62; обаче Oberhummer, Realenc. III 1071, смѣта, че тукъ се има предъ видъ друго селище.

[6]) Tomaschek, пакъ тамъ, 62; Jireček, Die Heerstrasse, 49; Kiepert, Formae XVII; Oberhummer, пакъ тамъ; IR 538.

15. Τζιορίκελλος ποταμός.

[26] Ἔμεινεν δὲ ὁ Τιβερειανὸς ἐν τῷ κάστρῳ· καὶ κινήσας ὀγδόῃ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς ἐκέλευσεν ἀκολουθῆσαι καὶ τὸν μακάριον μετὰ τῶν δεσμῶν. [27] Ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἔφθασεν ἐν ποταμῷ τινι, ἐν ᾧ ἦν πανδοχεῖα καὶ ἠρώτησεν ὁ Τιβερειανός· „Τίς καλεῖται ὁ ποταμός;“ καὶ λέγουσιν αὐτῷ· „Τζιορίκελλος καλεῖται“.

Тиберианъ се спрѣ въ укреплението. Но въ осмия часъ на нощьта потегли, като заповѣда, св. Александъръ окованъ въ вериги да го последва. При изгрѣвъ слънце достигнаха до нѣкаква си рѣка, дето имаше ханища. Тиберианъ попита: „Какъ се казва тази рѣка?“ Отговориха му: „Циорикелосъ се казва“.

Въ Acta SS [27] името на тази рѣка е дадено въ формата Zioncellum. Както се вижда, парижкиятъ ржкописъ дава името въ малко по друга форма, безъ обаче да можемъ да установимъ, коя отъ двѣтѣ форми е по близка до тази въ архитипа. Изобщо рѣката Τζιορίκελλος се срѣща единствено въ страданието на св. Александра. Както изглежда, името на тази рѣка е тракийско; вториятъ формантъ -κελλος се явява не само въ сложносъставни имена, напр. Syras-celle,[1]) но и самостоятелно, напр. Κέλλαι, пжтна станция между Philippopolis и Carassura.[2]) Името Τζιορίκελλος ще е носилъ нѣкой отъ дѣснитѣ притоци на р. Ергина и то отъ тѣзи именно, които текатъ въ областьта между Баба-Ески и с. Караширанъ.[3])

16. Δριζύπερα τόπος.

[27] Ὁ Τιβερειανὸς ἔσπευδε πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔμελλε τελειοῦσθαι ὁ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁρμήσας ἐν τάχει ἔφθασεν ἐπὶ τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Δριζύπερα.

Тиберианъ бързаше къмъ мѣстото, дето трѣбваше Христовиятъ мжченикъ да завърши живота си. И като забърза, стигна скоро до тъй нареченото мѣсто Друзипара.

Името на това селище се срѣща още у Ptolemaeus[4]): Δρουσίπαρα; IA (20, 137, 7; 33, 230, 6; 48, 323, 3): Drizipara (bis), Drusiparo; IB (90, 569, 8): mansio Drizupara; TP (segm. VIII): Drysiporo; Geogr. Rav. (IV 6): Drusipara; Suid.: Δριξίπαρος. Името се срѣща и въ нѣкои по-късни източници.[5]) Druzipara се поставя при днешното с. Караширанъ (източна Тракия).[6]) Обр. 101. Презъ VI в. отъ тукъ се е отклонявалъ пжть за Anchialus —Odessus.[7])

[1]) TP, segm. VIII; IA 50, 332, 3.

[2]) За тази станция гл. Kazarow, Contribution à la géographie de l'ancienne Thrace, Eos XXXII, 143.

[3]) Tomaschek, цит. съч. II, 98, отъждествява тази рѣка съ днешната Геджикъ-дере.

[4]) Geographia III 11, цит. изд. 488.

[5]) Гл. Oberhummer, Realenc. V 1741 сл.; Theophanes, Chronogr., ed. de Boor, I, 234: ἦλθον εἰς τὰ μέρη Τζουρούλου καὶ Ἀρκαδιουπόλεως καὶ τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου Ζουπαρῶν.

[6]) Oberhummer, пакъ тамъ, 1742; IR 538.

[7]) Theoph. Simocattes, Histor. VII 1, цит. изд. 246, 4: ἀποφοιτήσας τοίνυν τῆς Πειρίνθου ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τὰ Δριζίπερα γίνεται, καὶ καταλιπὼν τὰ Δριζίπερα τῇ Ὁδησσῷ προσομιλεῖ.

17. Ἐργίνα ποταμός.

[27] Ἐκάθισεν δὲ ἐν τόπῳ ὑψηλῷ πέραν τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνα κατ' ἀνατολὰς καὶ ἐκάλεσε τὸν μακάριον Ἀλέξανδρον κτλ.

(Тиберианъ) се разположи на високо мѣсто, което се намираше отъ другата страна на рѣката Ергина, къмъ изтокъ, и повика блажения Александъръ.

Подъ това име е била известна въ древностьта днешната рѣка Еркене (обр. 101).[1]) Тази рѣка се споменува у Apollonius Rhod.[2]): ποταμοῖο παρὰ ῥόον Ἐργίνοιο; Pomp. Mela[3]): amnesque qui interfluunt Erginos et Atyras: Plinius[4]): Erginus; Strabo[5]): Ὅτι ὁ νῦν ποταμὸς Ῥιγινία ἐν Θράκῃ καλούμενος Ἐρίγων ἦν καλούμενος. Предполага се, че още Херодотъ (IV 90) познава тази рѣка, но подъ името Ἀγριάνης.[6]) Въ страданието на св. Александра се споменува нѣколко пѫти тази рѣка. Градътъ Druzipara ще да е билъ разположенъ на дѣсния брѣгъ на рѣката, ако може да се съди отъ нашия текстъ, защото войницитѣ най-напредъ идватъ въ града, и следъ това минаватъ рѣката.

18. Τζοροллόν τόπος.

[31] Ἡ δὲ μήτηρ τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου προλαβοῦσα κατέλαβεν ἐν τόπῳ λεγομένῳ Τζοροллῷ καὶ ἐλθοῦσα ἐκεῖ παρὰ τῶν στρατιωτῶν Τιβερειανοῦ ἐπυνθάνετο· „Ποῦ ἐστιν ἄρα ὁ υἱός μου;“ Λέγει αὐτῇ εἷς ἐξ αὐτῶν· „Ἀπόφασιν ἔλαβε σήμερον ὁ υἱός σου ἐν τόπῳ τινὶ λεγομένῳ Δριζύπερα, ὡς ὑπολαμβάνω, ἔνθεν ἐστὶν ὡς ἀπὸ σημείων δέκα καὶ ὀκτώ“. Μαθοῦσα οὖν ἡ μήτηρ αὐτοῦ τὸ ἀκριβές, ὅτι οὕτως ἐστίν, ἐστράφη εἰς τὴν ὁδὸν τὴν δημοσίαν καὶ ἤρχετο εἰς Δριζύπερα.

Майката на блажения Александъръ, понеже вървѣше напредъ, стигна до едно мѣсто, което се наричаше Цурулонъ и, като дойде тамъ, запита войницитѣ на Тиберианa: „Де е синътъ ми?“ Единъ отъ тѣхъ ѝ каза: „Днесъ се изпълни присѫдата надъ твоя синъ въ тъй нареченото мѣсто Друзипара, което отстои отъ тукъ, както предполагамъ, на около 18 мили“. И майката като узна отъ него, че това е точно така, върна се по главния пѫть и дойде до Друзипара.

Въ Acta SS [31] името е предадено въ формата Zorolus; IA (20, 138, 1; 33, 230, 7; 48, 323, 4): Iziгallo, Tzirallo, Thirallo; IB (ℊ0, 569, 10): mansio Tunorullo; TP (segm. VIII): Syrallo; Procopius[7]): ἐν Τζουρουλῷ τῷ ἐν Θράκῃ φρουρίῳ;

[1]) Tomaschek, цит. съч. II 93; Oberhummer, Realenc. VI 432.
[2]) Argonautica I 217.
[3]) De chorogr. II 2, ed. Frick, 33, 17.
[4]) Hist. nat. IV 47, цит. изд. 318, 13.
[5]) VII, fragm. 49, ed. Meineke, 469.
[6]) Ср. Hirschfeld, Realenc. I 891.
[7]) De bello got. III 38, цит. изд. 468, 5.

у Theoph. Simocattes[1]) сѫщо Τζουρουλλῷ. Името на този градъ, който играе важна роля въ срѣдновѣковието, се е запазило и до днесъ въ названието на гр. Чорлу. Обр. 101.

* * *

Цѣлиятъ пѫть на св. Александра по начина на описанието си може да се раздѣли на два голѣми етапа. 1) Римъ—Сердика; тази часть отъ пѫтя минава презъ земитѣ вънъ отъ Тракия. 2) Сердика—Цурулонъ, т. е. пѫтьтъ, който прекосва римската провинция Тракия отъ преди диоклециановата административна реформа. Първата часть отъ пѫтя е дадена въ съвсемъ общи черти: дадени сѫ началната и крайна станции — Римъ и Сердика, така както е случаятъ при итинераритѣ въ повечето страдания и жития. За Картагенъ и Крима гл. по-горе стр. 122 сл. Отъ Крима светецътъ бива отправенъ презъ Илирикумъ, отъ дето, като преминава покрай множество градове, безъ да се спомене тѣхното име, идва до Сердика. Отъ Сердика вече захваща вториятъ етапъ отъ пѫтя на св. Александра, който въ противоположность на първия е разчлененъ на множество преходи. Авторътъ сега не само изброява имената на голѣмъ брой селища, въ които светецътъ е принуденъ да се отбива, но на много мѣста той отбелязва и нѣкои орохидрографски особености на околнитѣ мѣстности. Този очибещъ контрастъ въ описанието на дветѣ части отъ пѫтя на св. Александра изглежда, че не е останалъ незабелязанъ и отъ самия авторъ на страданието, та той потърсилъ да намѣри оправдание за това, като измислилъ сцената съ съновидението на Тиберианa [16]. Бързото преминаване на Тиберианa презъ Илирикумъ, безъ да се отбие нито въ единъ градъ, станало поради заплашителната закана на Ангелъ Господенъ, че ще го погуби, ако той не отведе светеца по-скоро до онова мѣсто, дето той трѣбвало да получи мѫченическия вѣнецъ. Въ сѫщность съ встѫпването на Тиберианъ въ Сердика, като че ли авторътъ на страданието забравя за заплахата на Ангела Господенъ и не само че оставя мѫченика да се спира въ всѣко селище, но и на две мѣста го отклонява отъ главния прѣкъ пѫть. Много ясно е въ сѫщность, че контрастътъ въ описанието на дветѣ части отъ пѫтя се дължи на обстоятелството, че докато авторътъ на страданието не е познавалъ никакъ пѫтя Римъ—Сердика, то за пѫтя отъ Сердика до Цурулонъ е ималъ много ясна представа.

Ако съпоставимъ отдѣлнитѣ етапи на пѫтя Сердика—Цурулонъ съ станциитѣ, които сѫ отбелязани въ познатитѣ ни вече римски итинерари, ще може да се установи следното: пѫтьтъ Serdica—Carassura стои най-близко до IB. Нѣма нито една станция въ тази часть отъ пѫтя на светеца, която да не фигурира въ IB. Напротивъ, въ тази часть отъ пѫтя на св. Александра, като се изключатъ двата голѣми града Serdica и Philippopolis, нѣма нито една станция, която да е отбелязана въ IA или въ TP. Отъ Carassura пѫтьтъ въ страданието на св. Александра, вмѣсто да продължи направо къмъ

[1]) VI 5, цит. изд. 229, 24.

Pizus—Arzus и отъ тамъ за Hadrianopolis, както е въ IB, IA или TP, прави отклонение и се отправя къмъ Beroe. Този пѫть отъ Carassura за Beroe не е отбелязанъ въ никой другъ източникъ. Отъ Beroe мѫченикътъ се отправя по единъ пѫть, който вече е познатъ отъ IA (33, 231, 4) и който е свързвалъ Beroe съ Hadrianopolis. Въ IA сѫ дадени три станции отъ този пѫть: Beroe, Castra Iarba и Burdipta, дето е била връзката съ главния римски пѫть. Въ страданието на св. Александра сѫ дадени само Beroe и Bortia, като е отбелязано, че между тѣзи две станции пѫтьтъ пресичалъ р. Arzus. Отъ Bortia на изтокъ св. Александъръ тръгва отново по главния римски пѫть Philippopolis—Byzantion, но съ едно отклонение, на северъ отъ Hadrianopolis. Отъ Burtudezon пѫтьтъ следва къмъ Druzipara и отъ тамъ — Tzurullon. Тази часть отъ пѫтя между Bortia и Tzurullon, както е разпредѣлена по етапи, стои близо вече не само до IB, но и до IA и TP, даже въ тази часть на нашия итинераръ сѫ отбелязани и нѣкои станции, които вече не фигуриратъ въ IB, както сѫ Burtudezon и Hadrianopolis. Общо взето редътъ на станциитѣ въ пѫтя на св. Александра се отличава съ съвършена последователность и не се отклонява ни най-малко отъ реда на станциитѣ, отбелязани отъ една страна въ IB и отъ друга въ IA и TP.

Въ итинерара на св. Александра сѫ дадени и нѣколко разстояния: между Bona Mansio и Philippopolis — ὡς ἀπὸ σημείων τεσσαράκοντα; между Philippopolis и Carassura — ἀπὸ τεσσαράκοντα σημείων; между Carassura и Beroe — δέκα καὶ ὀκτώ; между Beroe и Arzus — ὡς ἀπὸ μιλίων μ′ и най-после между Druzipara и Tzurullon — δέκα καὶ ὀκτώ. Самъ авторътъ дава тѣзи разстояния не като абсолютно точни, но съ известна приблизителность, както показва наречието ὡς. Тази приблизителность особно изпѫква при разстоянието между Druzipara и Tzurullon, дето войникътъ казва „ὡς ὑπολαμβάνω“. Все пакъ, макаръ и дадени отъ автора като приблизителни, повечето отъ тѣзи разстояния се покриватъ съ една малка разлѫка отъ съответнитѣ разстояния, дадени въ другитѣ итинерари. Разстоянията въ страданието на св. Александра сѫ отбелязани съ числителни имена, къмъ които е прибавена думата σημεῖον. Само разстоянието Beroe—Arzus е отбелязано съ численъ знакъ μ′ и думата μίλιον.

Въ итинерара на св. Александра селищата сѫ разпредѣлени въ нѣколко категории съобразно тѣхното, тъй да се каже, правно положение. Като градове (πόλεις) сѫ означени: Serdica, Philippopolis, Beroe и Hadrianopolis. Като укрепления (κάστρα) сѫ означени: Bona Mansio, Carassura, Bortia и Burtudezon. Parembole е означено като тържище (ἐμπορεῖον). Най-после сѫ споменати и ханища (πανδοχεῖα) при преходитѣ на р. Arzus и Tzurullon. Само на две селища не е опредѣлена категорията: на Druzipara и Tzurullon. Тѣ сѫ означени само като τόποι.

Освенъ населенитѣ мѣста, по пѫтя на св. Александра сѫ отбелязани и нѣкои орохидрографски особности на околнитѣ мѣстности. На първо мѣсто се споменуватъ планинскитѣ тѣснини на пѫтя Serdica—Philippopolis. Следъ това е отбелязанъ и планинскиятъ характеръ на мѣстностьта около Bortia—Hadrianopolis, вѣроятно възвишенията на Сакаръ планина, и най-

после равнината, която почва отъ Burtudezon. Рѣкитѣ сѫ локализирани съвсемъ точно. Σέρμη е поставена следъ Philippopolis, доста точно е означена и Arzus, а сѫщо така отбелязанъ е и единъ отъ дѣснитѣ притоци на р. Ἔργινα — Τζιορίκελλος, както и самата р. Ἔργινα.

Колкото и вѣрни да сѫ до действителностьта даннитѣ, които намираме въ итинерара на св. Александра, колкото и точно да сѫ спазени топографскитѣ и орохидрографски отношения, все пакъ има нѣкои мѣста, които показватъ явни противоречия съ действителностьта и които трѣбва да се взематъ предъ видъ при общата преценка на този паметникъ. Преди всичко, бие на очи противоречието, въ което изпада нашиятъ авторъ, който отъ една страна внушава чрезъ небесни сили на Тибериана да доведе колкото се може по-скоро мѫченика до лобното мѣсто, а отъ друга страна, вмѣсто да го прекара по прѣкия пѫть Serdica—Philippopolis—Pizus—Arzus—Hadrianopolis—Druzipara, той го отклонява къмъ Beroe и отъ тамъ къмъ Hadrianopolis—Druzipara. Ние изказахме предположение, че сцената съ заплашителното съновидение (стр. 137) е създадена отъ автора, за да оправдае бързото прекарване на св. Александра отъ Римъ презъ Илирикумъ до Сердика. Но че авторътъ изобщо нѣма ясна представа за относителната дължина на пѫтищата, водещи отъ Serdica за Tzurullon, се вижда и отъ обстоятелството, че той кара Тибериана и отъ Bortia да прави дѫга около Hadrianopolis презъ планинитѣ, за да стигне въ Burtudezon. Наистина, авторътъ прави това, за да избегне Тибериан християнитѣ отъ Hadrianopolis, но преди това той чрезъ устата на жителитѣ отъ Bortia посочва този пѫть, презъ планинитѣ, като по-кѫсъ, за да се отиде въ провинцията Europa (ἐπαρχία Εὐρωπόλεων). Ако приемемъ, че западната граница на провинция Europa не е претърпявала сериозна промѣна въ течение на третѣ вѣка следъ Диоклециана, което е почти сигурно,[1]) ние можемъ да установимъ възъ основа на отдѣлни известия, произходещи отъ различни времена, тази граница. Тя е минавала западно отъ Bizye, сегашна Виза,[2]) между Burtudezon (Баба-Ески)[3]) и Arcadiopolis (Bergule, Люле-Бургасъ),[4]) на изтокъ отъ Aenus[5]) и Cypsela,[6]) днешна Ипсала, дето границата между провинция Europa и Rhodope, споредъ IB (99, 602, 1; 602, 3) е минавала между mutatio Zesutera и mansio Sirogellis. При тъй очертаната граница обаче, достатъчно е да се хвърли единъ погледъ върху картата, за да се види, че въ сѫщность отъ Bortia (Свиленградъ) до предѣлитѣ на провинция Europa най-кѫсиятъ пѫть остава главниятъ римски пѫть Bortia—Hadrianopolis—Druzipara. Едно сведение само има тукъ, което отговаря на действителностьта, а именно, че авторътъ знае, какво Burtudezon е последната станция, преди да се влезе въ предѣлитѣ на провинция Europa.[7]) Впрочемъ още тукъ трѣбва да се отбележи, че авторътъ на страданието, макаръ

[1]) Гл. историческитѣ карти у Stein, Geschichte des spätrömischen Reiches I, Wien 1928.
[2]) Hierocles, Synecdemus, 632, 4.
[3]) Procopius, De aedif. IV 11, цит. изд. 147, 28.
[4]) Hierocles, Synecdemus, 632, 3.
[5]) Пакъ тамъ, 634, 5.
[6]) IB, 99, 602, 5.
[7]) Procopius, De aedif. IV 11, цит. изд. 147, 28.

и да прави нѣкои намеци за административното дѣление на Балканскитѣ земи следъ диоклециановата реформа, все пакъ сведенията му сж много неясни и откжслечни. Той споменува само ἐπαρχία Εὐρωπόλεων, т. е. провинция Europa на диоцеза Thracia. Всичкитѣ земи отъ полуострова на западъ отъ Serdica сж означени като Illyricum. Както изглежда, обаче, авторътъ нѣма предъ видъ префектурата Illyricum, а употрѣбява това понятие въ неговия географски смисълъ. Защото Serdica той поставя извънъ Illyricum (παρελθὼν γὰρ διὰ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἦλθεν εἰς Σαρδικήν), когато този градъ е спадалъ въ провинция Dacia mediterranea, която е влизала въ префектурата Illyricum.[1]) За Dacia mediterranea, основана още отъ императоръ Аврелиана заедно съ Dacia ripensis,[2]) сжщо нищо не се споменува. Сжщо така изглежда, че нашиятъ авторъ не говори нищо и за провинция Тракия като поддѣление на диоцеза Thracia, дето сж спадали Philippopolis и Beroe. За израза Φιλιππόπολις τῆς Θράκης гл. по-горе стр. 126. Най-после въ страданието на св. Александра не се споменува нищо и за провинция Haemimontus, въ която сж спадали не само Hadrianopolis, но и Burtudezon.

Като се вематъ предъ видъ онѣзи подробности, въ които авторътъ на страданието се впуща при описанието на пжтя, прави особно впечатление обстоятелството, че се премълчаватъ имената на три много известни въ античностьта рѣки: Oescus, Hebrus и Tonzus, които въ действителность би трѣбвало непременно да се пресѣкатъ, когато се пжтува отъ Serdica за Tzurullon. Особно това важи за р. Tonzus, която при отклоняването на пжтя северно отъ Hadrianopolis е трѣбвало непременно да се прехвърли и то тъкмо при най-долното й течение. Какъ да се обясни това опущение? Ние още горе (стр. 121) казахме, възприемайки мнението на Delehaye, че пжтуването на св. Александра не може да се разглежда като исторически фактъ. Оставаше да се види така подробно разчлененията на преходи пжть, дали е билъ описанъ отъ автора на страданието като последица на лично наблюдение и познаване на самия пжть, или пъкъ той си е послужилъ съ нѣкой итинераръ или пжтна карта. Първото предположение не може да се приеме, не само защото цѣлото страдание издава автора си като лишенъ отъ всѣка самостоятелность и като такъвъ, който пише по една вече установена схема, но и защото авторътъ въ никой случай не би пропусналъ да спомене рѣкитѣ Oescus, Hebrus и особно Tonzus, ако познаваше лично орохидрографскитѣ отношения на онѣзи мѣста. Напротивъ, ако нашиятъ авторъ е черпилъ топографскитѣ данни отъ нѣкой изворъ, подобенъ на TP, той по никакъвъ начинъ не би могълъ да отбележи, че надъ Hadrianopolis пжтьтъ на св. Александра трѣбва да пресѣче р. Tonzus, защото въ тази карта р. Tonzus е отбелязана, че тече не къмъ Hadrianopolis, а на изтокъ между Burtudezon и

[1]) Гл. Notitia dignitatum, ed. Seeck, 9 сл.; Vulić, Realenc. IX, 1087 сл.; сжщо таблицитѣ у E. Gerland, Die Genesis der Notitia Episcopatuum, Corpus Notitiarum Episcopatuum I, 1931, 41.

[2]) По въпроса за Аврелиановата Dacia ср. много важната статия на Filow, Die Teilung des Aurelianischen Dakiens, Klio XII, 1912, 234 сл.; Vulić, Les deux Dacies, Musée Belge XXVII, 1923, 253, сл. не познава статията на Filow; сжщо и статията за Dacia ripensis и mediterranea въ Realenc. IV 1975 е вече остарѣла.

Bergule. Подобенъ е случаятъ и съ другитѣ две рѣки Oescus и Hebrus, мѣстоположението на които въ TP сжщо така далечъ не отговаря на действителността. Изхождайки отъ предпоставката, че авторътъ е ималъ на ржка пжтна карта отъ вида на TP, ние бихме могли лесно да обяснимъ и защо той отклонява мжченика къмъ Beroe, а не го прекарва по по-прѣкия въ действителность пжть Pizus—Arzus—Hadrianopolis. Защото въ сжщность, ако се сжди само по начертанието на тѣзи два пжтя въ TP, може да се добие впечатление, че по-правиятъ пжть за Hadrianopolis е презъ Beroe, а не презъ Pizus—Arzus.

Едно обстоятелство, върху което би трѣбвало да се спре нашето внимание, е следното: когато въ Druzipara Тиберианъ предоставилъ св. Александра на войницитѣ, за да изпълнятъ върху него присждата, тѣ се отклонили въ дѣсно отъ пжтя, къмъ северъ, за да изпълнятъ заповѣдьта: [28] οἱ οὖν κυεστιονάριοι λαβόντες αὐτὸν ἐκ δεξιῶν τῆς ὁδοῦ κατὰ βορρᾶν ἔσπευδον ποιῆσαι τὸ προσταχθὲν αὐτοῖς. Като имаме предъ видъ, че обикновено у гърцитѣ и римлянитѣ ориентирането чрезъ дѣсната и лѣва страна стои въ тѣсна връзка съ направлението при движението,[1]) то за да се отбиятъ войницитѣ въ дѣсно отъ пжтя, и при това къмъ северъ, тѣхното движение трѣбва да става отъ изтокъ на западъ, т. е. по посока Druzipara—Hadrianopolis. Но тъй като никжде въ текста не е казано, че войницитѣ се връщатъ обратно[2]) по пжтя, то става явно, че авторътъ е ималъ предъ видъ източната посока на тѣхния пжть и при все това той ги кара да се отдѣлятъ на дѣсно, за да се отправятъ на северъ. И тази грѣшка въ текста би могла сжщо така лесно да се обясни, ако изворътъ, отъ който нашиятъ авторъ е черпилъ своитѣ данни, е билъ нѣкоя пжтна карта, дето посокитѣ на пжтищата сж готово очертани. Въ такъвъ случай съставительтъ на страданието, който е ималъ предъ себе си картата, наблюдавайки пжтя въ посока отъ Burtudezon къмъ Druzipara, е могълъ да се поведе по своята дѣсна ржка, която е ориентирана повече къмъ горната часть на картата, именно къмъ северъ, и така да добие за моментъ представа, че войницитѣ, които се движатъ къмъ изтокъ, трѣбва да завиятъ на дѣсно, за да се отправятъ къмъ северъ.

Обстоятелството, че въ страданието на св. Александра сж отбелязани въ сжщность не единъ пжть, а нѣколко: а) главниятъ пжть Serdica—Byzantion, б) клонътъ Carassura—Beroe, в) клонътъ Beroe—Burdipta и г) нѣкакъвъ страниченъ пжть на северъ отъ Hadrianopolis, показва, че авторътъ не е ималъ на ржка нѣкой итинераръ, а само рисувана карта. Защото тѣзи различни пжтища сж могли да бждатъ така свързани, само ако авторътъ ги е ималъ очертани предъ очитѣ си, както сж напримѣръ въ TP, но не и както сж дадени разпокжсано въ IA.

Точното означаване на категорията на селищата, опредѣлянето на разстоянията, различнитѣ главни и второстепени пжтища, рѣкитѣ, тѣснинитѣ,

[1]) Ср. H. Stürenburg, Relative Ortsbezeichnung, Leipzig 1932, 37 сл.

[2]) Майката на св. Александра напр. се движи сжщо така на изтокъ, но когато идва въ Tzurullon, дето застига дружината на Тиберияна и узнава за станалото въ Druzipara, връща се обратно по пжтя. И въ текста това изрично е казано: [31] μαθοῦσα οὖν ἡ μήτηρ αὐτοῦ . . . ἐστρέφη εἰς τὴν ὁδὸν τὴν δημοσίαν καὶ ἦρχετο εἰς Δριζύπερα.

дори онѣзи ханища, разположени при прехвърлянето на рѣкитѣ, всичко това ни напомня твърде много онѣзи пѫтни карти, каквито споредъ Vegetius, III 6,[1]) всѣки военачалникъ е трѣбвало да има на ржка, когато се отправялъ на походъ въ нѣкоя область: Ideo omni cura omnique diligentia providere dux debet, ne proficiscens patiatur incursum vel facile ac sine damno repellat inlatum. Primum *itineraria omnium regionum*, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta, ita ut locorum intervalla non solum passuum numero sed etiam viarum qualitate perdiscat, conpendia deverticula montes flumina ad fidem descripta consideret, usque eo, ut sollertiores duces itineraria provinciarum, in quibus necessitas gerebatur, non tantum *adnotata* sed etiam *picta* hubuisse firmentur, ut non solum consilio mentis verum aspectu oculorum viam profecturus eligeret. Това свидетелство е много важно, защото то ни показва, че действително въ късната римска епоха такива рисувани карти е имало. Едно лошо копие на такава, само че по-стара карта, представя TP, отъ която е преписанъ итинераритъ на Равенския анонименъ космографъ (VII в. сл. Хр.). А изказано е предположение, и то доста основателно, че и подложката на IA е една стара римска пѫтна карта.[2]) По всѣка вѣроятность нашиятъ авторъ ще е разполагалъ само съ единъ фрагментъ отъ една подобна карта, който е обхващалъ областьта между Serdica и Byzantion. По този начинъ може да се обясни, защо той набързо прекарва св. Александра отъ Римъ до Сердика и защо отъ Сердика до Цурулонъ дава пѫтя съ толкова подробности. При това този фрагментъ не ще да е билъ отъ самия оригиналъ на картата, но вѣроятно нѣкое копие, дето вече е било възможно да се вмъкнатъ нѣкои опущения и несъобразности съ действителностьта, които сж се вмъкнали и въ работата на нашия авторъ.

Единъ още въпросъ, на който би трѣбвало да се отговори, е въпросътъ за датирането на тази карта. При липсата обаче на други нѣкои указания, които да ни дадатъ възможность съ по-голѣма точность да отговоримъ на този въпросъ, ние ще трѣбва да вземемъ подъ внимание само едно обстоятелство, а именно, че нашата карта по своитѣ топографски данни стои извънредно близко до IB.[3]) IB се датира обикновено въ първата половина на IV в. сл. Хр.[4]) Едва ли по-късно отъ този вѣкъ ще трѣбва да отнесемъ и ние оригинала на картата, отъ която се е възползувалъ авторътъ на страданието на св. Александра Римски.

[1]) Изд. Lang, 75, 9; за Vegetius, съвременикъ на императора Теодосий I и авторъ на Epitoma rei militaris, гл. Schenk, Flavius Vegetius Renatus. Die Quellen der Epitoma rei militaris, Klio, Beiheft XXII 1930, дето е дадена обширна литература.

[2]) По този въпросъ гл. Kubitschek, Eine römische Strassenkarte, Österr. Jahreshefte V, 1902, 20 сл., особно 81; сжщо Itinerarien, Realenc. IX, 2336 сл.; Karten, пакъ тамъ X, 2113 сл. Отъ една подобна карта е преписалъ своя пѫть и сирийскиятъ войникъ върху кожата на щита си, който е откритъ въ Doura-Europos; гл. Cumont, Fouilles de Doura-Europos, Paris 1926, 323 сл.

[3]) Seure, цит. съч. 477, като говори за страданието на св. Александра, приема, че то може да се отнесе къмъ първата половина на IV вѣкъ, отъ което време произхожда и IB.

[4]) Miller, IR, LXVIII датира IB въ 333 сл. Хр.; Kubitschek, Itinerarien, Realenc. IX, 2353, поставя IB преди тази дата.

Μαρτύριον[1] τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Ἀλεξάνδρου.

1. Κατὰ[2] τὸν καιρὸν Μαξιμιανοῦ τοῦ δυσσεβεστάτου βασιλέως[3] ἦν διωγμὸς πολὺς κατὰ f. 278v
τῶν χριστιανῶν κατὰ πᾶσαν χώραν. Ἑκατόνταρχος δέ τις, φίλος ὑπάρχων τῶν δαιμόνων,
κατὰ τὴν κέλευσιν τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιανοῦ ᾠκοδόμησεν ναὸν τῷ Διΐ ἔξωθεν τῆς
πόλεως Ῥώμης ὡς ἀπὸ σταδίου ἑνός. Πρόσταγμα γὰρ[4] ἔθετο ὁ αὐτὸς[5] Μαξιμιανὸς
πάντας τοὺς εὑρισκομένους χριστιανοὺς ἀναγκάζειν θύειν τοῖς θεοῖς, καὶ ἐκέλευσε[6] πάντας
εὑρεθῆναι εἰς τὸν ἐγκαινισμὸν τοῦ ναοῦ· προσέταξεν[7] δὲ κήρυκας βληθῆναι κατὰ πᾶσαν
πόλιν κηρύσσειν[8] καὶ λέγειν·[9] „Ἀκούσατε ἄνδρες τῆς πόλεως[10], φίλοι τῶν θεῶν, αὔριον f. 279
δεῖ ὑμᾶς εὑρεθῆναι πάντας μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός.“ Ἀκούσαντες οὖν
πάντες τῆς φωνῆς τῶν κηρύκων καὶ τῆς σάλπιγγος βοώσης, ἡτοιμάζοντο πάντες εὑρεθῆναι μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός. Πολλοὶ[11] οὖν τῶν ἐχόντων πραγματείας,
λαβόντες ἑαυτῶν τὰ ἔργα παρεγένοντο, πρὸς τὸ[12] καὶ ταῦτα μὲν πωλῆσαι, ἅμα δὲ καὶ
προσκυνῆσαι τῷ Διΐ. Ἀνὴρ δέ τις πλούσιος σφόδρα, ὀνόματι Τιβερειανός,[13] ἔχων στρατιώτας ὑφ'[14] ἑαυτὸν ἀπὸ Φήλικος τοῦ κόμιτος, ἐκάλεσε πάντας τοὺς στρατιώτας ἑαυτοῦ
καὶ εἶπεν αὐτοῖς· „Ἀκούσατε, ἀδελφοί· οἴδατε ὑμεῖς, ὅτι πρόσταγμα ἔθετο ὁ βασιλεύς,
ὥστε πάντας ἡμᾶς[15] εὑρεθῆναι αὔριον εἰς τὸν ναὸν σὺν τῷ βασιλεῖ· ἑτοιμάσατε οὖν ἑαυτοὺς καὶ ὑμεῖς[16] παραγενέσθαι σὺν ἐμοὶ εἰς τὸν ναόν“. Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος πρὸς αὐτούς, ἐμηνύθη αὐτοῖς, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν ναόν· τότε μετὰ σπουδῆς ἀπῆλθον[17]
σὺν αὐτῷ[18] τῷ κόμιτι πάντες ἐν[19] τῷ ναῷ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως.

2. Εἷς δὲ ἐκ τῶν στρατιωτῶν ὀνόματι Ἀλέξανδρος, ἐκ παιδόθεν εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν πρὸς τὸν κόμιτα· „Εἰ τῷ Θεῷ τῷ ἐπουρανίῳ εἶπας[20] πορευθῆναι ἡμᾶς καὶ προσκυνῆσαι, καλῶς εἶπας· οὗς γὰρ ὑμεῖς λέγετε θεοὺς εἶναι, δαίμονές εἰσι, καὶ οὐ θεοί“. Ἀπεκρίθη Τιβερειανὸς καὶ εἶπεν· „Τῷ ἑνὶ θεῷ εἶπον τῷ Διΐ,

---

Passio edita e codice PARISINO (= P) graeco 1534, membraneo, s. XII, duabus columnis scripto, 337, fol. quorum modulus 0·37×0·25 m (cf. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale, II partie, Paris 1888, p. 82/83). Continetur hoc codice menologium mensium Martis, Aprilis et Maii. Fol. 278v—295v Passio St. Alexandri. Adduntur variae lectiones, quas FRAGMENTUM (= F) e codice Palatino graeco 27 in Actis SS, Maii III, p. 13* editum praebet. Adnotantur etiam manifestae discrepantiae, quae inter codicem Parisinum et versionem A. LIPOMANI (= L) in Actis SS, l. c., p. 195 s. iterum editam intercedunt.

1. Ἄθλησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ῥωμαίου F. 2. ἐπὶ τῶν καιρῶν F. 3. om. F. 4. δέ F. 5. ὁ ἅγιος F. 6. ἐκέλευσεν F. 7. προσέταξε F. 8. κηρύσσοντας F. 9. λέγοντας F. 10. καὶ add. F 11. Multi ergo rebus omnibus omissis templum adierunt et Iovi sacrificarunt L. 12. τά F. 13. Uno loco excepto passim Τιβεριανός P., Τιβεριανός passim F. 14. ἀφ' F. 15. ἀνθρώπους F. 16. ὑμᾶς F. 17. ἐξῆλθον F. 18. om. F. 19. ἐπί F. 20. εἶπες P.